

וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה: פ פ פ

תִּמְרוֹן וּלְבֵית מִקְדָּשֵׁי  
תִּהְיוּ דְחָלִין אֲנֵי: פ פ פ

כ"ז פסוקים. חטי"ל. לחו"ה סימן:

אבן עזרא

רש"י

(ב) אני ה'. נאמר לשלם שכר ח):  
חסלת פרשת בהר

שנות השמיטה (ט): ומקדשי תיראו. שנת  
היובל (י) כי כן כתוב קדש תהיה לכם (למעלה  
כה יב) (יא) ולפי דעתי שהזכיר את שבתותי  
מטעם ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני  
בעבור שהזכיר להשתחוות עליה, והטעם שתבואו בכל שבת להשתחוות לפני ולא על אבן  
משכית (יג) רק מקדשי, והנה הזכיר היום הנבחר (יד) כי הוא נבחר לעבודת השם  
כאשר פירשתי (טו) וגם הזכיר המקום הנבחר: ומטעם אני ה'. ששבתתי מכל מלאכה בשבת.  
וכבודי דר במקדש, על כן הזכיר מלת תיראו (טז): חסלת פרשת בהר

יהל אור

(ט) שהם רבים ע"כ אמר כל"ר: (י) ע"כ אמר כל"י: משתחויים ליראתם: (יד) יוס השבת: (טו) עיין  
(יא) כי כן כתיב יובל היא קדש תהיה לכם: (יב) כ"ה ברא' ב' ג': (טו) שאין הכוונה שייראו מהמקדש, אלא  
בד"ק ובכח"י ובכל הספרים, והעזרה להבין ישבג כל שייראו מהשם, ושישמרו השבת כמו הש"י ששבת.  
הספרים בדרכו, וכתב של"ל ולכן: (יג) וכתב הרלב"ג מכל מלאכה:  
מנהג עובדי ע"ז היה להניח אבן לפני ע"ז ושם חסלת פרשת בהר

מקורי רש"י

(ח) ספרא, ילקוט תרס"ט, פס"ז:



ג אִם בְּחֻקֹתַי תֵּלְכוּ וְאֶת-מִצְוֹתַי  
תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם:  
ד וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַתִּי  
הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיֹו:

ג אם בקימי תהכון ונת  
פקודי תמרון  
ותעבדון יתהון: ד ואתן  
מטריכון בעידנהון ונתתן  
ארעא ית עציפה ואתן

אבן עזרא

רש"י

ג אם בחקותי. תשמרו ועשיתם, מצוה  
ללמד וללמד ולעשות (ה): ד וי"ו  
ונתתי. כו"ו והארץ היתה תהו ובהו (ברא'  
א ב) (ב) ולעולם כאשר המלה מלדע עם  
זי"ו הטעם הוא לעתיד ואם מלעיל עבר (ג)  
חוי סמתי מעט (ד): יבולה. מן כי בול  
הרים ישאו לו (איוב ס ב) (ה) ולא נדע  
אם היו"ד שרש או אינו שרש בסלת  
לעשותם: (ד) בעתם. בשעה שאין דרך בני אדם ללכת (ד) כגון (בלילי רביעית ז).

יהל אור

(ה) הכתוב יאמר תלכו, תשמרו ועשיתם, ויפרשם  
שמורה ללמוד וללמד ולעשות: (ב) ופי'  
הח' ז"ל שם כפ"א רפה כל"י פי' שאינו משמש כלום:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(ה) ויהיה פי' תלכו, שהלכו אחר מדרש חכמים: (ז) כ"ה  
(ספרא) עם פי' הרה"ם, ובספרא עם קרבן אהרן הנוסח  
(א) ספרא, ילקוט תרע"א, פס"ז ס' והזכיר: (ב) ספרא,  
ילקוט שם פס"ז: (ג) דברים כ' א': (ד) ספרא, מענית  
כ"ג

חָקָא יתן אַבִּייהּ: הַיְעָרַע לְכוּן דִּישָׁא לְקַטְפָּא וְקַטְפָּא יַעְרַע דְאֶפְוָקִי בְרִי זֶרְעָא וְתִכְיָוֵן לְחַמְכוּן לְמַשְׁבַּע וְתִיתְבוּן לְרוּחִצְוֵן בְּאַרְעָכוּן: וְאַתְּן שְׁלַמְתִּי בְּאַרְעָא וְתִשְׁרוּן וְלִית דְּמָנִיד וְאַבְטָר חֵיתָא בִישְׁתָּא מִן אֶרְעָא וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא לָא

וְהַיְעָרַע לְכוּן דִּישָׁא לְקַטְפָּא וְקַטְפָּא יַעְרַע דְאֶפְוָקִי בְרִי זֶרְעָא וְתִכְיָוֵן לְחַמְכוּן לְמַשְׁבַּע וְתִיתְבוּן לְרוּחִצְוֵן בְּאַרְעָכוּן: וְאַתְּן שְׁלַמְתִּי בְּאַרְעָא וְתִשְׁרוּן וְלִית דְּמָנִיד וְאַבְטָר חֵיתָא בִישְׁתָּא מִן אֶרְעָא וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא לָא

רש"י

אבן עזרא

רש"י יסן) כלילי שבתות ג) ה) : ועץ השדה. הן חילוי סרק ועמידן לעשות פירות ו) : (ה) והשיג לכם דיש את בציר. שיחא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הצליר וצליר תתעסקו עד שעת הזרע ז) : ואכלתם לחמכם לשובע. אוכל קימעא והוא מתברך במעיו ד) ח) : ו) ונתתי שלום. שחא תאמרו הרי מאכל והרי משתה חס חין שלום חין כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל ה) ט) :

יקום (ו) [א] : ה דיש את בציר. והנה התבאר באספק את מעשיך (שמות כג טז) מן השדה וזרם (ו) : לשבע. שם הפועל (ח) : לבטח. בלמ"ד ובחסרונו שוה (ט) וכן מלת לבדד (י) והנה הזכיר בתחילה השובע שהוא עיקר (יא) : ושעם וישבתם לבטח. כי בימי הרעב יגלו בני אדם מסקומם, כשעם לא תוסף תת כחה לך נע ונדר (ברא' ד יב) : ו נתתי שלום בארץ. ביניכם (יג) : ואין מחריד. לא סחיה רעה ולא מאויב, רק אתם תרדפו האויב ויפול לפניכם (יג), והתמה כי מתי מעט מכם ירדפו מתי רב מהאויבים, וכבר הודעתך בספר סאזנים, כי עשרה ומאה ואלף ורבבה שהיא עשרת אלפים סך חשבון (יד) ומנהג המרבה לומר אחד לעשר, כמו כי עתה כסונו עשרה אלפים (ש"ב יח ג) (טו) [ב] ופה הוסיף כי המאה ירדפום חמשה, והנה בפל מנהג המרבה (טו), וכל

יהל אור

קרני אור

כמו יבולה, והעעם שההרים ישאו לו יבול : (ו) שהיו"ד חין מן השורש כי שרשו קוס ודעת הרד"ק כי שרשו יבל : (ז) ופי' לאו דוקא תבואת גרן, אך גם תבואת יקב, והנה באמרו ונתנה הארץ יבולה כולל הכל, וזה אמרו והשיג לכם דיש את בציר, שכל כך תרבה תבואתה שיהיו עסוקין בדישתה עד זמן הצליר : ח) וכל בקמך שכן דרך הלמ"ד והוי"ו על מלה מלעיל ועל מלה זעירא כשהיינה מופסקות לבוא בקמך : אחד, בטח בלל (דברי' לג כא) : (יא) שהוא עיקר הדי האדם : (יב) וכן פי' הרמב"ן, שיהיה שלום ביניכם ולא תלהמו איש באחי : (יג) וכן פי' הרמב"ן : (יד) ולאו דוקא אלף ורבבה : (טו) והמוטוס פי' שהם היו אלף וכשרנו להרכות המספר

מקורי רש"י

מנחת יהודה

[א] יבול ותבואה הם שמות נרדפים מקורם בובל וכו' והנרדפים בהוראתם, והקשר הקל שבהם הוא שיבול מורה פרי האדמה טרם בואו אל האור, ותבואה אחרי בואו והכנסו לתוכו (באיל משה) : [ב] עיין יהל אור, ומס שאמר הכתוב שם פסוק א', וישם עליהם שרי אלפים ושרי מאות, ונראה מזה שהיו יותר מאלף כתב הבא"י ושחא י"ל לפי שאמר שרי מאות אמר שרי אלפים, פתרונו שוה : (י) פתרונו שוה ושניהם בפסוק אחד, בטח בלל (דברי' לג כא) : (יא) שהוא עיקר הדי האדם : (יב) וכן פי' הרמב"ן, שיהיה שלום ביניכם ולא תלהמו איש באחי : (יג) וכן פי' הרמב"ן : (יד) ולאו דוקא אלף ורבבה : (טו) והמוטוס פי' שהם היו אלף וכשרנו להרכות המספר

ברביעית, וכ"ה (ויק"ר פל"ה ט') ומשמע אפילו ביום כי בימים הקדמונים היו גשסרים מלצאת בדרכים ביום רביעי, וכ"ה (ילקוט תרע"א) ברביעיות : ג) ואו"ל (ספרא ויק"ר שם) כי בערבי שבתות הוא סימן קלדה, ובעתם הוא כלילי שבתות : ד) אוכל קימעא וישבע מפני שמתברך בסיעיו : ה) רש"י ו"ל הביא כאן הנוסח שבכרבת יוצר אור עושה שלום ובורא את הכל, וכ"ה (ספרא) עם התורה וכו' ילקום ר' תרע"ב אכן בספרא עם הקרבן אהרן הנוסח ככתוב, ובורא רע (ישעי' ס"ה ז') ואו"ל (ברכות י"א רע"ב) כתיב רע, וקרינן הכל, ועיין בק"א שביאר מטה שהשים הכתוב הרע בהפך מהשלום שרצון הכתוב לומר שהוא ית' בורא דבר והפטר, וא"כ כמו שהרע הוא העדר כל השוב, כן השוב הוא כולל כל השובות, והנוסח ובורא את השלום ברא השם הכל, וא"כ השלום שקול כנגד כל מה שברא שהם ית'

**בְּאַרְצְכֶם : וַיִּרְדְּפֶתֶם אֶת־אֹיְבֵיכֶם**  
**וְנִפְּלוּ לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב : ח וַיִּרְדְּפוּ**  
**מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם**  
**רַבָּה יִרְדְּפוּ וְנִפְּלוּ אֹיְבֵיכֶם**  
**לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב : ט וּפְנִיתִי אֵלֵיכֶם**  
**וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם**  
**וְהִקִּימְתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם : שְׁלִישִׁי**

יעידון בארצכם :  
 ותרדפון ית בעלי  
 דבביכון ויפלו קדמיכון  
 לחרבא : ח וירדפו מנכון  
 חמשה מאה ומאה  
 מנכון לרבותא יערקון  
 ויפלו בעלי דבביכון  
 קדמיכון לחרבא :  
 ואתפני בפני  
 לאוטבא לכון ואפיש  
 יתכון ואסגי יתכון ואקים

אבן עזרא

רש"י

אחד מהמאה ירדוף מאה (יז) [ג] וי"א כי בעבור התחברות האחדים יוסף המספר (יח) [ד] וכן איכה ירדוף אחד אלף (דבר' לב, ל) (יט) ואין צורך (כ) : ח ונפלו אויביכם, פעם אחרת שיפלו פעם אחר פעם בלי תקופה : ט ופניתי אליכם, להרבות עשיריכם (כא) ולהפרות ולהרבות אתכם בבנים ובבנות (כב) והנכון בעיני להיות והפריתי הפך עוצר רחם (משלי ל טז) (כג) : והקימותי את בריתי

וחרב לא תעבור בארצכם. אליל שלא יבואו למלחמה אלא חפ"י לעזור דרך חרלכס ממדינה למדינה (ו) : (ז) לפניכם לחרב. איש בחרב רעהו (ז) (יא) : (ח) וירדפו מכם. מן החלשים שצכס ולא מן הגבורים שצכס (ח) (יב) : חמשה מאה ומאה רבבה. וכי כך הוא החשבון והלא לא היה לריך לומר אלא מאה מכס שני אלפים ירדופו

(יש מדקדקים בלשון רש"י שהוא כמו כפל ואריכות וכי כך הוא החשבון והלא לא היה ל"ל וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפרשים ומסוביהם בלשון רש"י בפ' צראשית לא היה לריך להתחיל ומה טעם פתח שג"כ כפל וע"ש בישובם וכאן נראה לפרש למורי הגאון המופלג מוהר"ר משה חריף נר"ו שמלת רבבה סובל ב' פירושים פי' אחד י' אלפים וע"ז מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון ופי' השני רבבה מספר מרובה על שם רבוי וזה הפי' שולל רש"י באומרו והלא לא היה לריך לומר וכו' ודו"ק) אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה (ט) (יג) : ונפלו אויביכם וגו'. סיהיו נופלים לפניכם שלא כדרך הארץ (יד) : (ט) ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בת"כ (י) : והפריתי אתכם. צפריה ורביה (טו) :

קרני אור

יהל אור

כי כן דרך הכתוב דרך צמות : [ג] המפרשים הראשונים ר' יעקב מלורליינש, רב"ס, הטור, וסדור"א, יפרשו באופן שיסתוו שני המספרים לערך וימס' חזק, ויעלה לכל אחד מן הרוזפים עשרים נרדפים, ותהיה מלת חמשה שזכר אצל מאה מושכת עצמה ואחרת עמה שתשמש גם אל רבבה, כאלו אמר ירדפו מכס חמשה מאה, וחמש פעמים מאה מכס ירדפו רבבה, כפי שירדפו חמשה מאות עשרת אלפים, דהיינו א' לעשרים : [ד] וכן כתב הרלב"ג כי יתיר נפלא. איש ונצחו חמשה מאה מהנצח המאה רבבה,

(יז) וזהו גוזמא יתירה : (יח) מפני שמתחזק כהם בהיותם רבים, ומה נחוסף מספר הנרדפים : (יט) ויסיים ושנים יניסו רבבה : (כ) רק הכתוב אחז מספר מרובה : (כא) וזהו המעלה הראשונה, כי הוא מקור כל הטובות : (כב) וכן פי' הרמב"ן טעם והפריתי שיעשו כולם פירות, פרי הבטן לא יהיה בהם עקר ועקרה, והזר ואמר והרביתי שיעשו פירות רבים ולא ישכלו זימלאו ימיהם, ולכך יהיו עם רב : (כג) שפי' שם, שיעזר

מנחת יהודה

מקורי רש"י

מנחת יהודה : (י) ספרא מענית כ"ב ב' ילקוט שם פס"ו : (יא) ספרא ילקוט שם פס"ו : (יב) ספרא ילקוט שם פס"ו : (יג) ספרא ילקוט שם פס"ו : (יד) ספרא : (טו) ספרא, ילקוט שם פס"ו :

ית' בעולמו : (ו) אפילו חרב של שלום : (ז) מאחר שחרב לא תעבור בארצכם תהיה הנפילה איש בחרב רעהו : (ח) כי מלה מכס הוא לשון סיעוט, שר"ל קצת מכס, כלומר החלשים שבכם : (ט) כי הפלת צבור עדיפא, ודיין יהל אור וקרני אור מה שפירשתי, כי סאה מכס פי' מאה מנינים של חמשה, רבבה ירדופו ויעלה אחד לעשרים : (י) לסה"ד לסלר ששכר פועלים הרבה, והיה שם



חמישי כשהן מחוברין וְאֵכְלֹתֶם יִשָּׁן נוֹשָׁן  
 וְיִשָּׁן מִפְּנֵי הַדָּשׁ תּוֹצִיאוּ: י וְנָתַתִּי  
 מִשְׁכְּנֵי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשֵׁי  
 אֲתֶכֶם: יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם  
 וְהִיִּיתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ--  
 לִי לְעָם: יג אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר  
 הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

יתקמי עמכון: ותיכלון  
 עתיקא דעתיק ועתיקא  
 מן קדם חדתא הפנון:  
 יא ואתן משכני בניכון  
 ולא ירחק מימרי יתכון:  
 יב ואשרי שכינתי בניכון  
 ואהוי לבון לאלהא ואהון  
 תהון קדמי לעם: יג אנא  
 י אלהכון די אפקית  
 יתכון מארעא דמצרים  
 מלטהוי להון עבדין

רש"י

אבן עזרא

אתכם. להיותכם ככוכבי השמים לרוב וכעפר  
 הארץ: י ואכלתם ישן נושן. התמה שתהיו  
 רבים (כד) ומרוב התבואה יאכל מי ישירצה  
 ישן גם נושן יותר מהישן, והוא מבנין  
 נפעל (כה) ויש מי שיוציא הישן מביתו מפני  
 החדש כי אין לו מקום לשומו שם (כו),  
 ומפרש אמר כי טעם תוציאו אל השדה (כז) [ה]:  
 יא ונתתי משכני. ולא תפחדו שתבואו  
 לעולם לידי חסרון כי כבודי דר עמכם ואיננו  
 כבן אדם שתנעל נפשו (כה) לשבת במקום  
 אחד, ועוד כי בלכתכם אל ארץ אויביכם  
 והמקדש איננו (כט) עמכם, יתהלך כבודי  
 בתוכם (ל), והנה אני אהיה לכם לאלהים,  
 ואתם עמי כי על כן הוצאתי אתכם מארץ  
 משכני. זה בית המקדש (כא): ולא תגעל נפשי.  
 אין רוחי קלה זכס כל  
 געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו כי  
 שם נגעל מגן גבורים (כב) לא קבל  
 המשיחה שמושחין מגן של עור בחלב מזושל כדי  
 להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא  
 יקוב העור יב): (יב) והתהלכתי בתוכם. חטיל  
 עמכם זגן עדן כאחד מכס ולא תהיו  
 מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל  
 והייתי לכם לאלהים בג): (יג) אני ה'  
 אלהיכם. כדאי אני שתאמינו כי שאני יכול  
 לעשות כל אלה שהרי הולאתי אתכם מארץ  
 מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים (כד):  
 מנחת. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים  
 יהל אור

והרביתי אתכם. בקומה זקופה (שו):  
 והקימותי את בריתי אתכם. ברית  
 חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה  
 אלא ברית חדשה שלא תופר יו) שנא' וכרתי  
 את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא  
 כברית וגו' יח): (י) ואכלתם ישן נושן.  
 הפירות יהיו משתמרים וטובים להמיטן שיהא  
 ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל  
 חשתקד יח) יט): וישן מפני החדש  
 תוציאו. שיהיו הגרנות מלאות חדש והאולרות  
 מלאות ישן ולריכים אתם לפנות האולרות  
 למקום אחר לתת החדש לחוכן כ): (יא) ונתתי  
 משכני. זה בית המקדש (כא): ולא תגעל נפשי.  
 געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו כי  
 שם נגעל מגן גבורים (כב) לא קבל  
 המשיחה שמושחין מגן של עור בחלב מזושל כדי  
 להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא  
 יקוב העור יב): (יב) והתהלכתי בתוכם. חטיל  
 עמכם זגן עדן כאחד מכס ולא תהיו  
 מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל  
 והייתי לכם לאלהים בג): (יג) אני ה'  
 אלהיכם. כדאי אני שתאמינו כי שאני יכול  
 לעשות כל אלה שהרי הולאתי אתכם מארץ  
 מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים (כד):  
 מנחת. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים  
 יהל אור

קרני אור

כי סמיל יקנס מן סמחק מלד סרבו, ספ שלא ינלא לסלק  
 סמיל סמלדיס: [ה] וסרשב"ס פי' תוליאו מסגרנות  
 למטר, פי' חסר סברכס, שפני שיכיס לכס מוש תוכלו  
 וזהו מה שכתב וישן מפני חדש תוליאו: (כו) פי' לזרוע  
 והמקדש עמכם, וכן בהטור מוקף המלה, איננו  
 פי' תשרה שכינתי בתוככם בכל מקום שתהיו

הרחם פה הצען ולא יולידו, ואמר פה בזרעה והפריתי  
 שהוא על הרחבת המעים להוליד בנים רבים ואינו  
 מלשון פירות: (כד) פי' אף שיהיו רבים: (כה) הנושן  
 לסי' הנספל והוי"ו תמורת פ"א הפעל: (כו) וזהו מה שכתב וישן מפני חדש תוליאו: (כו) פי' לזרוע  
 מהישן: (כז) שתקון ותמאם נפשו: (כט) כד"ק הגי', והמקדש עמכם, וכן בהטור מוקף המלה, איננו  
 בשני חלאי עיגול: (ל) פי' תשרה שכינתי בתוככם בכל מקום שתהיו

מנחת יהודה

מקורי רש"י

שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה, נכנס  
 תפועלים ליסול שכרם, ונכנס אורח הפועל עמכם, א"ל  
 חסלך לאותו הפועל, בני אמנה לך, תרביים הללו שעשו  
 עמי מלאכה טרופת, ואני נותן להם שכר טרופת, אבל  
 אתה חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך: יא) מלמד שכל  
 המתיישן נוח פתביר (פס"ו): יב) עיין רמב"ן מת  
 שביאר

שם סמל, ילקוט שם: יז) סמל, ילקוט שם, פס"ז:  
 יח) ירשיס לא, ל, ול"פ: יט) סמל, כ"ז לא, כ"ז:  
 ילקוט שם, פס"ז: כ) סמל, כ"ז שם, ילקוט שם, פס"ז:  
 כא) סמל, שנוטת ע"ז, עירובין כ"ח, פס"ז:  
 כב) ע"ב ח' כ"ט: כג) סמל, ילקוט שם, פס"ז: כד) סמל.

מֵהֵיֵת לָהֶם עֲבָדִים וְאַשְׁבֵּר מִטַּת  
 עַלְכֶם וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמִיּוֹת :  
 פִּי וְאִם־לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ  
 אֶת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה : טו וְאִם־  
 בַּחֲקֵתִי תִמָּאֲסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטִי  
 תִּגְעַד נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־  
 כָּל־מִצְוֹתַי לְהַפְרֵכֶם אֶת־בְּרִיתִי :

וּתְבַרִית נִיר עֲמִמִּיא  
 מִנְכוּן וְדַבְרִית יִתְכוּן  
 בְּחִירוֹתָא : יי וְאִם לֹא  
 תִקְבְּלוּן לְמִימְרֵי וְלֹא  
 תַעֲבִדוּן יִת כָּל פְּקוּדֵיא  
 הָאֵלִין : טו וְאִם בְּקִימִי  
 תִקְוִצוּן וְאִם יִת דִּינִי  
 תִדְחִקְנַפְשְׁכוּן בְּדִיד דְלֹא  
 לְמַעַבְד יִת כָּל פְּקוּדֵי  
 לְאִשְׁנוֹתְכוּן יִת קִימִי :

אבן עזרא

מצרים: יג מפת עולכם. משל כפר החורש  
 שיעבוד אדמת בעליו (לא) וישראל השתעבדו  
 בבנין האדמה (לג) כי כן כתוב (לג): קוממיות.  
 בקומה זקופה (לד) וריקי סוח אמרו כי הקללות  
 רבות מהברכות, ולא אמרו אמת, רק נאמרו  
 הברכות כלל, ונאמרו בקללות פרטים לירא  
 ולהפחיד השומעים, והמפתכל היטיב יתברר  
 לו דברי (לה) [ו]: יד את כל המצוות.  
 אלה הכתובים (לו): טו להפרכם. מלה זרה  
 בדקרוק (לז) כי משקלי שמות הפעלים

רש"י

המופרה שלא תלא מראש השור ויתיר  
 הקשר יג) כמו עשה לך מוסרות ומוטות כה)  
 קבילי"א בלע"ז יד): קוממיות. זקומה  
 זקופה טו) כו): ויאם לא תשמעו  
 לי. להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש  
 חכמים טו) כז) יכול לקיום המלות כשהוא  
 אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום המלות אמור  
 הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי  
 להיות עמלים בתורה ומה ה"ל לי אין לי

אלא זה המכיר את רצונו ומתכוין למרוד בו . וכן כגמרוד גבור ליד לפני ה' בח)  
 שמכירו ומתכוין למרוד, בו. וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד בט) מכירים את  
 רצונם ומתכוונים למרוד בו ל): ולא תעשו. משלל תלמדו לא תעשו הרי שמים  
 עבירות לא): טו) ואם בחקותי תמאסו. מואם באחרים העושים יו) לב): משפטי  
 תגעל נפשכם. שונא החכמים: לבלתי עשות. מונע אה אחרים מעשות לג):  
 את כל מצותי. כופר שלא לוייתים יח) לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל  
 המלות: להפרכם את בריתי. כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת  
 השניה וכן עד השביעית ואלו הן. לא למד ולא עשה מואם באחרים העושים שונא את

קרני אור

למכור סימן: [נ] והרמב"ן ז"ל כתב, ודע כי לא השגו  
 ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן לא סרצים ולא  
 סיחידים מהם שלא עלתה זכותם לכך וכו', וע"כ תמצא  
 בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה (שמות א יא ויד): (לד) וכן פי' רש"י ז"ל וכן פי' הרשב"ם כשהוסר העול  
 זוקף את ראשו: (לה) וע"ז כתב רנה"ו, ויותר מזה אני אומר שהברכות רבות מקללות, ואם תשים לבך  
 לדברנו בענין מהלוקת הברכות והקללות תבין מדבוי הקללות הסדי ה' ורחמיו על עמו: (לו) מדכתיב  
 האלה בה"א הידיעה פי' הכתובים למעלה בפ' קדושים ובהר: (לז) כי משפטה להפירכם בה"א  
 בשוא ופתח, והלמ"ד בפתח, ונתהלפה תנועת הלמ"ד שהוא פתח, ובאה תחת הה"א, ושוא הה"א באה

יהל אור

(לא) ועליו העול והמוטות שמסים ומרכינים את זארו:  
 (לב) פי' בענין, ובעבודת האדמה כשור לעול: (לג) ויבן  
 ערי מסכנות וגו' וימררו את הייהם בעבודה קשה  
 (לד) וכן פי' רש"י ז"ל וכן פי' הרשב"ם כשהוסר העול  
 זוקף את ראשו: (לה) וע"ז כתב רנה"ו, ויותר מזה אני אומר שהברכות רבות מקללות, ואם תשים לבך  
 לדברנו בענין מהלוקת הברכות והקללות תבין מדבוי הקללות הסדי ה' ורחמיו על עמו: (לו) מדכתיב  
 האלה בה"א הידיעה פי' הכתובים למעלה בפ' קדושים ובהר: (לז) כי משפטה להפירכם בה"א  
 בשוא ופתח, והלמ"ד בפתח, ונתהלפה תנועת הלמ"ד שהוא פתח, ובאה תחת הה"א, ושוא הה"א באה

מנחת יהודה

שביאר בזה: יג) היא הרצועה שקושרין בו העול של עץ  
 הקרוי מוטות, לפי שמטה ומרכין את צואר השור (רשב"ם):  
 יד) איין העלצערנער נאגעל: טו) שלא תראו מכל ברירה:  
 טז) היינו חודה שבע"ם שע"ז שייך לשון שמיעה:  
 יז) היינו שמכונים את החכמים: יח) פי' כופר במצות  
 שנאמרו מסיני ואומר שלא צויתים:

מקורי רש"י

פס"ו: כה) ירמיה כ"ז ב': כו) ספרא ילקוט שם פס"ו:  
 כז) ספרא, ילקוט שם, פס"ו: כח) נרא' י' ס': כט) שם  
 י"ג י"ג: ל) ספרא, ילקוט תרע"ג: לא) ספרא, ילקוט  
 שם: לב) ספרא, ילקוט תרע"ג, פס"ו: לג) ספרא,

מִן אֶף-אֲנִי אֶעֱשֶׂה וְאֵת לָכֶם  
 וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה אֶת-  
 הַשְּׁחַפֶּת וְאֶת-הַקְּדַחַת מִכְּלֹת  
 עֵינַיִם וּמְדִיבַת נֶפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לְרִיק  
 זְרַעְכֶם וְאֶכְלֶהוּ אִיבֵיכֶם: י וְנָתַתִּי  
 פָּנַי בְּכֶם וּנְגַפְתֶּם לְפָנַי אִיבֵיכֶם  
 וְרָדוּ בְכֶם שְׁנֵאֵיכֶם וְנִסְתֶּם וְאִין-

מִן אֶף אֲנִי אֶעֱבִיד דָּא  
 לְכוּן וְאַסְעֵר עֲלֵיכוּן  
 בְּהוֹלָתָא יֵת שְׁחַפְתָּא וְיֵת  
 קְדַחְתָּא מִחֲשָׁכוּן עֵינִין  
 וּמִפְחָן נֶפֶשׁ וְתִזְרַעוּן  
 לְרִיקוּן וְזְרַעְכוּן וְיִכְלֹוּנִיהּ  
 בְּעֵלְי דְבְבֵיכוּן: י וְנָתַן  
 רוּגְזִי בְכוּן וְתִתְבָּרוּן קְדָם  
 בְּעֵלְי דְבְבֵיכוּן וְיִרְדּוּן  
 בְּכוּן סְנְאֵיכוּן וְתִעְרְקוּן  
 רִשׁׁי

אבן עזרא

משתנים: מן והפקדתי עליכם. כאדם פקיד  
 על אחר יעשה חפצו בו (לה) [ז]: בהלה  
 את השחפת ואת הקרחת. חללים ידועים (לט),  
 ושעם את עם, ושעם בהלה שתכלו ולא  
 תדעו מה תעשו, וי"א כי בהלה כפתאום (מ)  
 ורבים אמרו כי השחפת והקרחת שנים חללים  
 בזרע (מא) כמו השדפון והירקון כי כן  
 כתוב (מב) בעבור וזרעתם לריק (מג) [ח]  
 ואין צורך, כי פירושו שיבואו להם חללים (מד) [ט]  
 ואם בא שוללים לכפרים ואכלו הזרע, כי  
 אין מי שיצא אליהם לגרשם (מה): ושעם  
 מכלות עינים, שאלה החללים יחשכו עינים  
 וידאבו הנפש (מו), והאל"ף חסר ממלת  
 ומדיבת נפש (מז) וכן ממלת שקר מזין (ס"ג)  
 יז ד (מה) וי"א כי העינים מן הנוף בעבור  
 ומדיבת נפש (מט) ואין צורך: יז ונתתי  
 פני, קצפי ואפי כמו ופניה לא היו לה (ש"א

החכמים מונע את האחרים כופר במלות  
 כופר בעיקר: (טז) והפקדתי עליכם.  
 ולויתי עליכם יט): שחפת. חולי שמשחף  
 את הצער הנפולי"ט בלע"ז כ) דומה לגפוח  
 שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה כא):  
 קדחת. חולי שמקדיח את הגוף ומחממתו  
 ומזעירו כג) כמו כי אש קדחה באפי לד):  
 מכלות עינים ומדיבות נפש. העינים  
 לופות וכלות לראות סיקל וירפא וסוף שלא  
 ירפא וידאבו הנפשות של משפחתו בזמנו כג).  
 כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממוסכה  
 קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תזרעו  
 ולא תלמח ואם תלמח ואכלוהו אויביכם:  
 יז) ונתתי פני. פנאי שלי פונה אני מכל  
 עסקי להרע לכם: ורדו בכם שונאיכם.  
 כמשמעו ישלטו בכם כד). חגדת ח"כ מפרשה זו כה):

אף אני אעשה זאת. איני מדבר

קרני אור

לרבותינו שזכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא וכו' כי לא  
 נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות: [ז] וכן פי'  
 רע"ס, חמנה עליוס פקידו בהלה: [ח] וכן פי' שד"ל  
 מן מכות בתבואה לא בגוף וזה מסכים עם מכלות  
 עינים ומדיבת נפש (שהעובד אדמתו מצפה לקצור ואינו  
 קוצר) ועם וזרעתם לריק זרעכם: [ט] והרדו"א כי פעם  
 יבואם השממת שהוא זעזוע הקור שימאמו בעצבים, והוא

חמת הלמ"ד, וי"ד המשך נפל, לכן בא הפ"א  
 בשוא והיה ראוי בהירק: (לה) כן חפיד עליכם  
 בהלה: (לט) ע"כ כתוב בה"א הידיעה: (מ) שטעמו  
 פחאוס שלא תזינו להזהר מהם: (מא) בזריעת  
 האדמה: (מב) הכיחי אתכם בשדפון ובירקון  
 (עמוס י"ד ט) (מג) בעבור שסמך לו וזרעתם  
 לריק זרעכם: (מד) כי הם חללים בגוף: (מה) מפני  
 חללים: (מו) וכן ה"א מהשכן עינין ומפחן נפש שמן אלה  
 ויגון עמוק: (מז) והיה: (מח) והוא כמו ולחדיב את נפשך (ש"א ב לג) והוא דומה לשרש דאב בהפוך האותיות:  
 נפש ושרשו אדב, והוא כמו ולחדיב את נפשך (ש"א ב לג) והוא דומה לשרש דאב בהפוך האותיות:  
 (מח) ומשפטו מאזין: (מט) וחפס העינים כי הם עיקר בגוף וכאילו אינם רואות מחזקת החלי ויש

מקורי רש"י

ילקוט טס פס"ז: לד) זכרי ל"ב כ"ב:

מנחת יהודה  
 יס) מלשון צואה: כ) געשוואלען: כא) כמו חור ולבן:  
 כב) מלמד שהנאנשחף בצונן ונקדח באש, שלא יהא לו  
 באיזה כתי"י גרס כאן, ונסתם מפני אימה, ולא למטה  
 (זכור לאברהם): כה) תסתני כיון שכל  
 דברי

סנה על משכבו (פס"ז): כג) כי בולם יתיאשו ממנו: כד) באיזה כתי"י גרס כאן, ונסתם מפני אימה, ולא למטה  
 בסוף הפסוק, וכן עיקר, ומ"ש אח"כ הם דברי הספרא שהביאם איוה מעתיק (זכור לאברהם): כה) תסתני כיון שכל  
 דברי



**רֹדֶף אֶתְכֶם: יְיָ וְאִם-עַד-אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ קִי וַיִּסְפְּתִי לְיִסְרָה אֶתְכֶם**  
**וְלִית דְּרֹדִיף יִתְכוּן: יְיָ וְאִם עַד אֵלֶּיךָ לֹא תִקְבְּלוּן**  
**לְמִימְרֵי וְאוֹסִיף לְמִדְרֵי**

אבן עזרא

רש"י

א יח) (ג) והטעם כי הנשארים שאין להם חליים אם יצאו אל האויבים ינפשו לפניהם, ופעם ינפשו ואין רודף (נא) כטעם מחנה ארם (נב): יח ואם עד אלה המכות: שבע בעבור היותו חשבון שלם נאמר על לשון רבים (נג) [י] וכן כי שבע יפול צדיק

אלא באף לה) וכן אף אני אלך עמם בקרי: והפקדתי עליכם. סיהו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אללכם אביא אחרת ואסמכנה לה לו): בהלה. מכה המבהלת את הבריות ואיזו זו מכה מותן כו) לח): את השחפת. יש לך אדם

שהוא חולה ומוטל במטה אבל צטרו שמור עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף כו) או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח כח) או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא צעלמו שיחיה ת"ל מכלות עינים או הוא אינו סבור צעלמו שיחיה אבל אמרים סבורים שיחיה ת"ל ומדיבות נפש כט) לט): וזרעתם לריק זרעכם. זרעה ואינה מלמחת ומעתה מה אויבים באים ואוכלים ומה ת"ל ואכלוהו אויבים הא כולד זרעה שנה ראשונה ואינה מלמחת שנה שנייה מלמחת ואויבים באים ומולאים תבואה לימי המלור ושפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה השתקד ס). ד"א וזרעתם לריק זרעכם. כנגד הבנים והצנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהן ומגדלן והחטא בה ומכלה אוהם שנאמר אשר טפחתי ורציתי אויבי כלם מא): ונתתי פני בכם. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה טב): וננפתם לפני אויביכם. סיהא המות הורג אתכם מצפנים ובעלי דבזיכון מקיפין אתכם מבחוץ מג): ורדו בכם שונאיכם. שאיני מעמיד שונאים אלא מכס ובכס שצטעה שעובדי כוכבים עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ מד) אבל צטעה שאטמיד עליכם מכס ובכס הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם מה) וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו' מו): ונסתם. מפני אימה: ואין רודף אתכם. מבלי כח לו מו): (יח) ואם עד אלה. ואם צטוד אלה לא תשמעו

קרני אור

יהל אור

להם דלכוון נפש: (ג) ופי' וכעסה לא היו לה עוד: (נא) ובד"ק, וטעם ינוסו ואין רודף כי מתחלה אמר ונגפתם לפני אויביכם, ואח"כ אמר ואין רודף: (נב) במ"ב ו' ו' ו' ו': (נג) פי' כשיראה לזכור רבים יאמר שבע כי הוא חשבון שלם, וכן פי' הרש"ס, וכיניס כ"א מתי מספר, עיין ביאורי שם, ובפסיקתא דר"כ פי' נחשד השביעי, כל השביעים מביבין, למעלה השביעי מביב, וכו'. בארצות השביעית מביב, וכו', בדורות השביעי מביב, וכו', נכניס השביעי מביב, וכו', במלכים השביעי מביב, וכו', בשמיטים השביעית מביב, וכו', בשנים השביעית מביב, וכו'.

הפלצות, ופעם הקדמת שבוט אחריו שהוא הפכו, וזהו הנבילה שלא יהיו בתכונה קיימת: [י] מספר שבעה הוא מספר שלם, וכל מה שמלאנו בתורה הכל שבעה, כרימת ברית אברהם עם אבימלך שבעה כנשות, בלעם בנה שבעה מזבחות והעלה שבעה פרים, וכתיב הכ' ו"ל שם (במד' כג א) ו"ל שבעה מזבחות יש סודות עמוקים לא יכניס כ"א מתי מספר, עיין ביאורי שם, ובפסיקתא דר"כ פי' נחשד השביעי, כל השביעים מביבין, למעלה השביעי מביב, וכו'. בארצות השביעית מביב, וכו', בדורות השביעי מביב, וכו', נכניס השביעי מביב, וכו', במלכים השביעי מביב, וכו', בשמיטים השביעית מביב, וכו', בשנים השביעית מביב, וכו'.

מנחת יהודה

מקורי רש"י

לה) ספרא ילקוט שם פס"ו: לו) ספרא ילקוט שם פס"ו: ז לח) ספרא ילקוט שם מדרש אגדה פס"ו: לט) ספרא ילקוט שם פס"ו: ס) ספרא ילקוט שם: מא) איכב ב' כ"ב, ספרא, ילקוט שם, מדרש אגדה: מב) ספרא, ילקוט שם, פס"ו: מג) ספרא, פס"ו, מדרש אגדה: מד) שופ' ו', ג': מה) ספרא, ילקוט שם, פס"ו, מדרש אגדה: מו) מיכב ג' ג': מו) ספרא, ילקוט שם, פס"ו:

דברי הרב מתחלת הפרשה ועד סופה הם סת"ב, מח פעם שיאמר עכשיו אגדת ת"כ (הזכרון): כו) הריב"א יפרש בשם י"ם מותן לשון הסתנה, תוחלת סמושכה מצפה לרפואה ואינה באה וי"ם מותן לשון סתנים, דמסותן יאמר סתנים, כמו סתן אונים, ובעל הזכרון הביא נוסחא, סבת ראתן, וזוהא סין שחין שהתשטיש קשה לו, וכו' לקח פרעה על דבר שרי: כז) שחפת הוא חולי המכחיש את הגוף, והארם שיש לו זה החולי הוא יבש בעץ, והוא נשחף ונכס: כח) וזוהא חולי המכחשת ומבערת: כט) אפילו אמרים לא יחיה להם תוחלת בו שיחיה כלל והם רואבים עליו: ל) הרי שבעה א) כהלה ב) שחפת וקדחת

**שבע על-הטאתיכם: יט ושברתי את-גאון עיניכם ונתתי את-שמיכם כברזל ואת-ארצכם כנחשה: כותם לריק כחכם ולא-תתן ארצכם**

יתבון שבע על חוביכון: יט ואת בר ית יקר חוקפיכון ואתן ית שמיא דעלויכון תקיפין כפרזלא מלאחתא מטרא וארעא דתחיותיכון חסינא כנחשא מלמעבד פירין:

כ ויסוף לריקנו חילכון ולא תתן ארעכון ואתן ארעא לא רש"י

אבן עזרא

וקם (משלי כד טז) (נד) עד עקרה ילדה שבעה (ש"א ב ה) (נה), ואין על חטאתיכם להוסיף שבעה (נו), רק ויספתי פעם אחרת (נז) כמו קול גדול ולא יסף (דברי' ה יט) (נה): ושעם על חטאתיכם. בעבור חטאתיכם (נט), וי"א שהחשבון כמשמעו (ס) והראשון נכון (סא) כי אם נחשוב ושברתי אחד, שמיכם כברזל שנים, וארץ כנחושה, ותם לריק, ויבול הארץ ופרי העץ, הנה שש, ומכת הית השדה הנה שבע (סב) [וא]: יט גאון עוזכם. השובע, כטעם וישמן ישרון (דברי' לב טו) (סג), והנאה אם ישבור יפול וישח: כ ותם לריק כחכם. שינעתם בעבודת האדמה (סד):

לי (ל): ויספתי. עוד יסורין אחרים: שבע על חטאתיכם. שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה (לז) (מח): (יט) ושברתי את גאון עוזכם. זה בית המקדש (נג) וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם (נ): ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה. זו קשה משל משה (נא) שסס הוא אומר והיו שמך אשר על ראשך נחשת וגו' (נב) שיהיו השמים מויעין כדרך שהנחשת מויע והארץ אינה מויע כדרך שאין הברזל מויע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מויעין כדרך שאין הברזל מויע ויהא חורב צבולם והארץ תהא מויעה כדרך שהנחשת מויע (נג) והיא מאבדת פירותיה: (כ) והם לריק כחכם. הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר (לד) ובשעת הקלר צא שדפון ומלקה אותו אין צדך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע יהל אור

קרני אור

בימים השנינו מביב, וכו', במדעים השנינו מביב וכו', ועוד יש טעמים על מספר שבעה שנקרא מספר שלם, בעבור שכל מספר שהוא למטה מעשרה, הוא או מוליד או נולד, הא' הוא יסוד כל המספרים ואינו מספר, הב' מוליד הד', הג' הוי"ו והט' הד' מוליד הח', שה"א הוי"ד, הוי"ו נולד מן ג', הח' מהד', והט' מן הג', הוי"ד מן הה"א, אבל הו' אינו מוליד ואינו נולד לכן נקרא שמו שלם, ועוד, כי במספרים עד ז' יש ב' זוגים וב' נפרדים, הזוג הראשון הוא שנים, והזוג הב' הוא ד', הנפרד הראשון הוא ג', והנפרד השני הוא ה', ואם תמנה הזוג הראשון עם הנפרד השני הוא ו', והזוג השני עם הנפרד הראשון הוא ג' כו' מש"כ בשאר המספרים: [וא] ונמלאו הברכות ג' כ שבעה שבעה ויש בהם ד' פעמים שבעה, מן ונתתי גשמיכם בעתם, עד ושבתם לבטא, וכן מן ונתתי שלום בארץ, עד מאח מכס, וכן מן ופניתי אליכם, עד וישן מפני קדש תולדו, וכן מן ונתתי משכני, עד קיימיות, וד' פעמים שבעה עולה

שבע, כלומר הרבה מכות על הטאתיכם: (נד) ופי' הרבה: (נה) פי' הרבה: (נו) פי' כי השם לא יוסיף להעניש על חטא א' שבע: (נז) מה שאמר ויספתי: (נח) שפי' לא פסק, וכן ויספתי טעמו שלא יופסקו, ויתחיל להכותם עוד הפעם: (נט) בשביל חטאתיכם, וכן כי עליך הורגנו כל היום (תה) מד (נג) פי' בשבילך: (ס) שמספר שבע הוא דוקא וכן פי' רש"י ז"ל: (סא) ולאו דוקא שבע: (סב) פי' ורק עם אכת חית השדה יעלה שבע, ובפסוק כ"ח לפני מכת חית השדה כתוב עוד שבע, לפיכך פי' הראשון נכון: (סג) וכן פי' הרשב"ם כדכתיב בשברי לכם (פ' כו) וכדכתיב גאון שבעת להם ושלוח השקט היה לה (יהו', טו, מט): (סד) וכן פי' רנה"ו, מלת מכס, וכן מן ופניתי אליכם, עד וישן מפני קדש תולדו, וכן מן ונתתי משכני, עד קיימיות, וד' פעמים שבעה עולה

מנחת יהודה

ג חרעתם לריק ואכלוהו אויביכם ד) ונגפתם לפני אויביכם ה) ירדו בכס ו) ונסתם ז) ואין רדף: (לא) ופי' בעיר שהצרות האלה-תעיקנה אותם לא תטמעו לי: (לב) פשוטו כשבע שבע פעמים כמו חטאתיכם, וזה אינו, כי חלילה לאל פרשע להיות נפרע ממנו יותר מכה שחפא, לכן פי' שבע פורעניות על שבע עבירות, והשבע עבירות חשב בפ' ט"ו א) אינו לוטר ב) אינו עושה ג) מונע אחרים מעשות ד) כואם הערשית ה) מואם חלוצים ו) כופר במצות ז) כופר בעיקר: (נג) ואינו נכון בעיני, כי הנה אמר אלו והשימנתי את מקדשיכם (ט' ל"א) ואת יבוא יעור אחד בשני כתובים קרובים זה לזה (רד"א) עיי"ש: (לד) נוכח שמלקט עשבים מתוך הצעים

מקורי רש"י (מח) ספרא, וכן תיוב"ע: (מט) ספרא, ילקוט טס, מדרש אגדה, פס"ז: ג) ימו' כ"ד כ"ה ושם "את מקדשי גאון נואם" בלא מלת את: (נא) ספרא ילקוט תרע"ד פס"ז: (נב) דבר', כ"ח כ"ג: (נג) ספרא ילקוט תרע"ד פס"ז וכן עבירות חשב בפ' ט"ו א) אינו לוטר ב) אינו עושה ג) מונע אחרים מעשות ד) כואם הערשית ה) מואם חלוצים ו) כופר במצות ז) כופר בעיקר: (נג) ואינו נכון בעיני, כי הנה אמר אלו והשימנתי את מקדשיכם (ט' ל"א) ואת יבוא יעור אחד בשני כתובים קרובים זה לזה (רד"א) עיי"ש: (לד) נוכח שמלקט עשבים מתוך הצעים



את־יבול־הָאָרֶץ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פְּרִי־וֹ:  
 כֹּא וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קְרִי וְלֹא תֵאבְדוּ  
 לְשִׁמְעֵי לִי וְיִסְפְּתִי עֲדֵיכֶם מִמֶּנּוּ  
 שִׁבְעַת כַּחֲטָאֵיכֶם: כִּי וְהִשְׁלַחְתִּי  
 בְּכֶם אֶת־חֵי־הַשָּׂדֶה וְשָׂכְלָה  
 אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֵמַתְכֶם

יִתֵּן אֲבִיָּה: כֹּא וְאִם תֵּהְיוּ  
 קְדָמִי בְּקִשְׁיִי וְלֹא תֵיכּוּן  
 לְקַבְּלָה לְמִימְרֵי וְאוֹסִיף  
 לְאַיְתָאָה עֲלֵיכּוּן מִחָא  
 שִׁבְעַת כַּחֲבִיכּוּן: כִּי וְאִנְרִי  
 בְּכּוּן יִת חֵינֵת בְּרָא  
 וְתִתְפִּיל יִתְכוּן וְתִשְׁצִי  
 יִת בְּעִיר כּוּן וְתִזְעִיר  
 יִתְכוּן וְיִצְדִין אֲרִם־תְּכוּן:

אבן עזרא

כֹּא קְרִי. אִסְרוּ רַבִּים שְׁפִירוּשׁוֹ נְכוּרָה וְנִצּוּחַ  
 כְּאִישׁ שִׁיחּוּק לְבוֹ וְלֹא יִפְחַד לְמַעַן שְׁלֹא  
 יִנּוּצַח (סו) וְאִין רִיעַ לוֹ (סו), וְיִ"א שְׁהוּא  
 מְנֻרַת כָּל הַקּוּרוֹת, וְהַטַּעַם שֶׁאִמַר בְּדַבְרֵי  
 הַסְּלִשְׁתִּים כִּי לֹא יִדּוּ נִגְעָה בְּנוֹ מִקְרָח וְהוּא  
 (ש"א ו ט) (סו) וְעַל שְׁנֵי הַפִּירוּשִׁים יַחֲסֵר  
 בִּי"ת (סח) כְּמוֹ כִּי שֵׁשֶׁת יָסִים (שְׁמוֹת כ  
 יא) (סס) אוֹ יִהְיֶה בֶן תֵּלְכוּ עִמִּי הַלְיֹכּוֹת קְרִי,  
 כְּאִשֶׁר הִרְאִיתִיךָ רַבִּים כְּאֵלֶּה [יב], וְהִנֵּה  
 כְּתוּב כַּחֲטָאֵיכֶם, וְלֹא יוֹסִיף עֲלֵיכֶם (ע),  
 וְעַל חַטָּאֵיכֶם (עא) דְּבַק עִם לְיִסְרָה אֲתַכֶּם  
 וְהַטַּעַם בְּעִבּוּר חַטָּאֵיכֶם: כִּי וְהִשְׁלַחְתִּי בְּכֶם.  
 מְנֻרַת הַנְּנִי מְשַׁלֵּיחַ בְּךָ (שְׁמוֹת ח י) (עב):  
 וְשָׂכְלָה אֲתַכֶּם. בְּהִרְיַגַת קַמְנִים (עג) [יג]:  
 וְהִמְעִישָׂה אֲתַכֶּם. בְּהִרְיַגַת הַגְּדוּלִים (עד) [יד]:

רש"י

וְנִכְס וְכֶסֶף וְעֵדֶר וְזָחַל שְׁדִפּוֹן וְהִלְקָה אֹתוֹ  
 הָרִי שִׁנּוּי שֶׁל זֶה קָהוּת נֹד): וְלֹא תִחַן  
 אֲרֻצְכֶם אֶת יְבוּלָהּ. אֲחַף מִה שְׂחָתָה מוֹזִיל  
 לָהּ בְּשַׁעַת הַזֹּרֵעַ (לֵה) נֹה): וְעֵץ הָאָרֶץ.  
 אֲפִי מִן הָאָרֶץ יֵהֵא לְקוּי שְׁלֹא יִחַנֵּט פִּירוֹתָיו  
 בְּשַׁעַת הַחֲנֻטָה (נו): לֹא יִתֵּן. מִשְׁמַשׁ  
 לְמַעַלָּה וְלִמְטָה אֲעֵץ וְאֲפִרִי: לֹא יִתֵּן פְּרִי־וֹ.  
 כְּשֶׁהוּא מִפְרָה מִשִּׁיר פִּירוֹתָיו הָרִי שְׁמִי  
 קִלְלוֹת לוֹ (נו) וְיֵשׁ כֹּהֵן שִׁבְעַת פּוֹרְעַנְיוֹת:  
 (כא) וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קְרִי. רְצוּתָיו  
 אֲמַרוּ נַח) עֲרֵאִי בְּמִקְרָה שְׂחִינוֹ אֲלֵא לְפִרְקִים  
 כֵּן תֵּלְכוּ עֲרֵאִי בְּמִלּוֹת לוֹ) וּמִנְחַס פִּירֵשׁ לְשׁוֹן  
 מְנִיעָה וְכֵן הוֹקֵר רִגְלֶךָ נִשׁ) וְכֵן יִקַּר רוּחַ לַח) (ס)  
 זְקָרוֹב לְשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אֲוִנְקְלוֹס לְשׁוֹן קוּשִׁי שְׁמַקְשִׁים לְבָס לִימְנַע מִלְּהִתְקַרֵּב אֵלָי לֵט):  
 שִׁבְעַת כַּחֲטָאֵיכֶם. ז' פּוֹרְעַנְיוֹת אַחֲרֵים בְּחַסְפֵּר שִׁבְעַת כַּחֲטָאֵיכֶם (סא): (כב) וְהִשְׁלַחְתִּי.  
 לְשׁוֹן גְּרוּי מ): וְשָׂכְלָה אֲתַכֶּם. אִין לִי אֲלֵא חִיָּה מִשְׁכַּלַת שְׁדֵרְכָה בְּכַךְ בְּהִמָּה שְׂחִין

קרני אור

כ"ח כְּחַסְפֵּר אֲוִנְיוֹת אֲלֵף בִּי"ת עַם מְנַלְפֵּךְ וְשִׁיץ  
 שְׁמַלְיִת: [יב] וְאוֹר"ת מִלֵּת בְּקִרֵי בְּקִשְׁיִי, וְכִיאוּרוֹ שִׁיקְשׁוֹ  
 עֲרַפֵּס לְאֲשֶׁר שְׂחָתָה לְהַס לֹא מִשְׁחָת הַשְּׂגִמָּה אֲךָ מִקְרָה הוּא  
 לְהַס עֵינִן רִשְׁיִי וְכִיאוּרֵי עַם: [יג] עֵינִן שְׁכּוֹל הַנְּחַתוֹ עַל  
 הַעֲדָר בְּנִים לְאֲבוֹת אַחֲרֵי הַמַּלְאָכִים, כְּאִשֶׁר שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי  
 (בְּרֵא' מִג יד): [יד] וְאוֹרֵי גַם בְּמַשְׁלַחַת וְזוֹ מְדַרְגּוֹת  
 מִזֶּדֶד הַרְמָשִׁים תַּשְׁלַח תַּשְׁכַּל אֲמֹד הַנֵּס וְאֲמֹד הַנֵּס,  
 (סח) כִּי זָל בְּקִרֵי: (סט) וְזָל בְּשַׁעַת: (ע) כֹּהֵן  
 (עא) הַכְּתוּב בְּפ' י"ח וְכַד"ק פ'י חַטָּאֵיכֶם דְּבַק וְכו': (עב) עֵינִינוּ הַחֲרַת הַדְּבַר מֵאִין עוֹלָר, וְגַם מִעֵינֵי גְרוּי  
 וְשִׁמּוֹי וְכֵן וְהִשְׁלַחְתִּי רַעַב בְּאָרֶץ (עמוס ח יא): (עג) וְכֵן פ'י רִשְׁיִי וְזָל: (עד) וְתִשְׁאֲרוּ מִשְׁעַ

יהל אור

כְּחַסְפֵּר, כְּמוֹ וְאֲמַרְתָּ כְּחִי וְעוֹלָם יְדִי (דְּבָרִי ח יז)  
 שְׁהוּא כֹּה הַאֲדָם וְטַבְעוֹ בְּעִבּוּדַת הַמַּדְמָה: (סו) וְהוּא  
 מְלַשׁוֹן הוּן עֲשִׂיר קְרִית עוֹזוֹ (מְשַׁלֵּי יח יא): (סו) כִּי  
 אִם בְּפִרְשָׁה הַזֹּאת, וְגַם זֶה בְּכוּנָה מִיּוֹחַדַת שְׁמַלְאָה  
 שְׁבַעַת פְּעֻמִּים, שְׁלֶשֶׁת פְּעוּטִים וְאַרְבַּעַת עַם בִּי"ת:  
 (סו) כִּי תַחַת שִׁיחֻסוֹ הַכָּל אֵל הַמִּקְרָה וְלֹא לְהַשְׁנִיחַ  
 הַשֵּׁם חֲסוּר מִמֶּנּוּ הַשְּׁגָהַתוֹ וְיַעֲזֹבֵם אֵל מִקְרֵי הָעוֹלָם:  
 כְּתוּב „כַּחֲטָאֵיכֶם” וְלֹא יוֹסִיף לְיִסְרַכֶּם יוֹתֵר:  
 (עב) עֵינִינוּ הַחֲרַת הַדְּבַר מֵאִין עוֹלָר, וְגַם מִעֵינֵי גְרוּי  
 (עג) וְכֵן פ'י רִשְׁיִי וְזָל: (עד) וְתִשְׁאֲרוּ מִשְׁעַ

מנחת יהודה

הַזֹּרְעִים, כְּפַח קֶצֶר, וְעֵדֶר חֶסֶד: (ל) מִח שְׂאֵתָה זוֹרְעָה  
 אִינוּחַ נִזְתַּנֵּת: (לו) א) שְׁבַעַת הַחֲנִיטָה לֹא יִחַנֵּט אֶת  
 פִּירוֹתָיו, וְהִב' שְׂמָה שִׁיחֲנִים לֹא יִתֵּן פְּרִי, כִּי יִשִּׁיר  
 מִמֶּנּוּ: (לז) וְפִי עֲשִׂיתֶם אֶת דִּיבְנֵי אֲרָעִי בְּעוֹלָם דֶּרֶךְ אֲרָעִי  
 וּמִקְרָה, וְלֹא עֲשִׂיתֶם אוֹתָם קֶבֶע: (לח) וְעִ"ו בְּתַבְהַרְשָׁב"ם,  
 מִנְחָם פ'י לְשׁוֹן מְנִיעָה, מְנֻרַת הוֹקֵר רִגְלֶךָ, וְהַכָּל הוּא וְכו', וְזֶה פ'י אִם תֵּלְכוּ עִמִּי בְּמִקְרָה וְלֹא תִזְדִּיר, כְּאִדָּם  
 שְׂחִינוֹ הַלֵּךְ תִּדְרֵר אֲצֵל כּוֹרְאוֹ: (לט) עֵינִן תּוֹס' ר"ה ס"ז א' ד"ה „שְׂאִירֵע” שִׁיפְרֵשׁ ג"כ לְשׁוֹן קוּשִׁי: (מ) כִּי שְׁלִיחֻתָם  
 לֹא

מקורי רש"י

תִּיּוּב"ע: (גד) סְפָרָא יִלְקוּט שֵׁם: (גה) סְפָרָא יִלְקוּט שֵׁם  
 פִּס"ז: (נו) סְפָרָא יִלְקוּט שֵׁם פִּס"ז: (נז) סְפָרָא וְכֵן תִּיּוּב"ע:  
 גח) סְפָרָא יִלְקוּט שֵׁם פִּס"ז: (נח) מְשַׁלֵּי כ"ס י"ז: (ס) מְשַׁלֵּי  
 י"ז כ"ז: (סא) סְפָרָא, יִלְקוּט שֵׁם:

וְזֶה פ'י אִם תֵּלְכוּ עִמִּי בְּמִקְרָה וְלֹא תִזְדִּיר, כְּאִדָּם  
 שְׂחִינוֹ הַלֵּךְ תִּדְרֵר אֲצֵל כּוֹרְאוֹ: (לט) עֵינִן תּוֹס' ר"ה ס"ז א' ד"ה „שְׂאִירֵע” שִׁיפְרֵשׁ ג"כ לְשׁוֹן קוּשִׁי: (מ) כִּי שְׁלִיחֻתָם  
 לֹא

והמעִיטה אתכם ונשמו דרכיכם:  
 כג ואם... באלה לא תוסרו לי  
 והלכתם עמי קרי: כי והלכתי אף  
 אני עמכם בקרי והכיתי אתכם  
 גם אני שבע על... חטאתיכם:  
 כה והבאתי עליכם חרב נקמת  
 נקם ברית ונאספתם אל עריכם  
 ושלחתי דבר בתוכם ונתתם

בגואם באיין לאתתרוון  
 למימרי ותהכון קדמי  
 בקשי: כד ואיהך אף אנא  
 עמכון בקשי ואל קי  
 יתכון אף אנא שבע על  
 חוביכון: כה ואיתי עליכון  
 דקטין פתח בא  
 ויתפרעון מנכון  
 פורענותא על דעברתון  
 על פתמי אורייתא  
 ותתפנשון לקרויכון  
 ואגרי מותנא ביניכון  
 ותתמסרון ביד סנאה:

אבן עזרא

ונשמו דרכיכם. כי אין דרך בטוח ספחד החיות שאינה (עד\*) ברשות אדם כאשר פירשתי (עה): כג תוסרו. עתיד מבנין נפעל (עו): כד על חטאתיכם. דבק עם והכיתי (עו): כה נקם ברית. על כן אמרתי כי זאת הברית הכרותה (עו\*) בסני הכתובה בפרשת ואלה המשפחים יום קבלו על נפשם ואסרו נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר להם כל הפרשה הזאת [טו]: ונאספתם אל עריכם. מפני החרב, ושם אשלח הדבר והרעב עד שתמצו להנתן ביד האויב (פח)

רש"י  
 דרכה צדק מנין ת"ל וסן בהמות אשלח צם סב) הרי שמים ומנין שמהא ממיתה בנשיכחה ת"ל עם חמת זוחלי עפר סג) מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בא"י חמור נושך וממית ערוד נושך וממית מא) סד): ושכלה אתכם. אלו הקטנים מנ) סה): והכריתה את בהמתכם. מצחון: והמעִיטה אתכם. מצפנים מנ) סו): ונשמו דרכיכם שצילים גדולים ושצילים קטנים מד) סז) הרי שבע פורעניות. סן בהמה וסן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכריתה והמעִיטה ונשמו:

כג) לא תוסרו לי. לשוב אלי: (כה) נקם ברית. ויס נקם שאינו צברית כדרך שאר נקמות וזה סמוי עיניו של לדקיהו מה) סח) ד"א נקם ברית נקמה בריתי אשר עברתם סט) כל הצאת חרב שבמקרא הוא מלחמת חיילות אויבים: ונאספתם. מן החון אל תוך הערים מפני המלח (ע): ושלחתי דבר בתוכם. ע"י הדבר ונתתם ציד האויבים

קרני אור

וכשתקשו לבצכם חבילא מספר רב ויכריתו בהמתכם, ואם גם זה לא יועיל, לשליחם גם עליכם, והמעִיטה אתכם שיסרגו מספר רב פלס (רנכ"ו): [טו] עיין ח"א, ורע"ס פי' נוקמת בלוחם הנקמה ככתובה בס' הצרית: לא תעבור כאלכס (פ' ו), הנה עתה כדי שישלום

יהל אור  
 (פד\*) וכד"ק ובכא"י, שאינס": (עה) למעלה כה ו: (עו) ושרשו יסר וכה וי"ו במקום יו"ד, וכן סן חוקט (דברי' ז' כה) ששרשו יקט: (פז) ולא עם מלח שבע ופי' והכיתי בעבור חטאתיכם: (עז\*) וכד"ק, כרותה": (פח) כי בהיותכם פושטים רלונו של מקום לאמר וחרב

מנחת יהודה

לא שייך אלא בכר דעת: מט) ובספרא חסוד נושך ומסית, שור נושך ומסית, ובילקוט ר' תרע"ה, שור נושך ומסית, חסוד נושך ומסית, וערוד נושך ומסית: (פז) כי לשון שכול איננו נופל כ"א על אבידת חכנים, עיין רש"י (ברא' ס"ו ל"ב): מנ) כ"ה הנוסח בספרא ובילקוט ר' תרע"ה, והכריתה את בהמתכם מבפנים, ראייתו נוסחא אחת, נקם ברית כדרך שאר נקמות, וזהו נוסחא ישרה ומסכסת עם לשון הספרא אות באות (ואכרון) ועיין בקרבן אהרן שרוצה לתגיה בספרא, איוו היא נקם בכרית כנון סימוי עינים שסימו את עיני צדקיותו וזהו הנקם בעבור חברית שהער שבער חברית בינו ובין גבוכדנצר שהשביעו שלא למרוד בו:

מקורי רש"י  
 (סב) דברי' ל"ב כ"ד: סג) עס סס: סד) עיין מנחת יסודס: סה) ספרא, ילקוט תרע"ה, עס"ז: סז) ספרא, ילקוט עס, עס"ז: סז) ספרא, ילקוט עס: סח) ספרא, ויק"ר פ"ו ס', ילקוט עס, ופיין רש"י יסו' כ"ג כ"ד: סט) וכן ח"א, שנת ל"ג ח"י: ע) ספרא ילקוט עס, תיוב"ע:

בִּיד־אֹיֵב : כו בַּשְּׁבָרִי לָכֶם מִטָּה--  
 לָחֶם וְאָפוּ עֵשֶׂר נָשִׁים לַחֲמֶכֶם  
 בַּתְּנוּר אֶחָד וְהִשִּׁיבוּ לַחֲמֶכֶם  
 בַּמִּשְׁקָל וְאֹכְלֹתֶם וְלֹא תִשְׁבְּעוּ: ס  
 כו וְאִם--בִּזְאת לֹא תִשְׁמָעוּ לִי  
 וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי: כח וְהִלַּכְתִּי  
 עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קָרִי וַיִּסְרֹתִי אֶתְכֶם  
 אֶף--אֲנִי שִׁבַּע עַל־חַטָּאתֵיכֶם:  
 כט וְאֹכְלֹתֶם בְּעֵשֶׂר בְּנֵיכֶם וּבְעֵשֶׂר

כו בְּדֹאֲתָבָר לְכוּן סְעִיד  
 מִיכְלָא וַיִּפִּין עֵשֶׂר נָשִׁין  
 לַחֲמֶכוֹן בַּתְּנוּרָא חָד  
 וַיְתִיבוּן לַחֲמֶכוֹן בַּמִּתְקָלָא  
 וְתִיכְלוּן וְלֹא תִשְׁבְּעוּן:  
 כו וְאִם בְּדָא לָא תִקְבְּלוּן  
 לְמִימְרֵי וְתִתְּבוּן קְדָמִי  
 בְּקִשְׁיִי: כח וְאִיִּהְדִּי עִמָּכוֹן  
 בַּתְּקוּף רְגִזוּ וְאִירְדִּי יִתְּכוֹן  
 אֶף אֲנִי שִׁבַּע עַל  
 חוֹבֵיכוֹן: כט וְתִיכְלוּן בְּעֵשֶׂר  
 בְּנֵיכוֹן וּבְעֵשֶׂר בְּנֵיִיכוֹן

אבן עזרא

רש"י

וזה טעם ונתתם ביד אויב. והיא מלה מבנין  
 נפעל (עט): כו בשברי לכם. שם הפעל (פ)  
 ובא שבור (פח) כמו בשכבה ובקומה (ברא'  
 יש לג) (פג) וטעם השבר בעבור מטה  
 לחם (פג), והוא דרך משל, ובישעיה משען  
 לחם (ישעיה נ א) (פג\*) כי הלחם לבב  
 אנוש יסעד (פד): עשר נשים. כי הוא סך  
 השבון (פה) כי מנהג ישראל היה לאפות  
 כל בית תנור לעצמו שיאכלו כל השבוע (פו)  
 ומערכת השבת תוכיח (פו): והשיבו לחמכם  
 במשקל. בעבור שהיא מעט (פח): ואכלתם  
 ולא תשבועו. יש רעב וישבע האוכל ממעט,  
 ואתם מאוכל הרבה לא ישבעו (פט): כז ואם  
 בזאת. במכה הזאת, וכן ואם באלה (פ' כג)  
 באלה המכות הנזכרות (ז): כח על חטאתיכם.

הלרים עליכם לפי שאין מלינים את המת  
 צירוסלים וכשהם מוליאים את המת לקברו  
 נתנין ביד אויב עא): (כו) מטה להם.  
 לשון משען כמו מטה עוז עב): בשברי  
 לכם מטה לחם. אשבור לכם כל מסעד  
 אוכל (מו) והם חלי רעב עג): ואפו עשר  
 נשים לחמכם בתנור אחד. מחוסר  
 עליס עד): והשיבו לחמכם במשקל.  
 שתיחא התבואה נרקבת ונטעית פת נפולה (מו)  
 ומשתכרת בתנור והן יושבות ושוקלות את  
 השברים לחלקם ציניהם מח) עה): ואכלתם  
 ולא תשבועו. זהו מארה צחך המעים

דבק עם ויסרתי (נא): כט ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם. אין לפעלה מן הרעב  
 הזה, ולא יהיה לכם מקום לזעוק ולהתפלל להושע מהרעב, כי אשמיר בסותיכם מקום

יהל אור

ככס הדבר והמגפה לא תוכלו לברוח מפניו: (עט) כי  
 שרש המלה נתן הנו"ן הראשון לסי' הכנין, ושני נוני"ן  
 שרשיים נכלעים בדגשות שתי תוי"ן והראוי וַנִּבְחַתְּנָתֶם:  
 (פ) סי' מקור: (פח) פי' בחירק, והחירק  
 נקרא שבור, וזה תמורת קמן: (פג) שסס ג"כ השין  
 בחירק תחת קמן גדול: (פג) וזכר כזה לשון שצירה  
 צפצור המטס: (פג\*) וצד"ק, וכישעיה, משען  
 ומשטנה": (פד) כמו המטה שנשען עליה, כן הלחם

לכז אנוש יסעד: (פה) לפי שהעשרה הוא סוף ההשבון  
 וכולל כל השבון יבא לפעמים לסך השבון ואינו רואה  
 בו השבון לכד, כ"א על דרך גוזמא להרכות ולהגדיל  
 (ן' מלך): (פו) ויאפו פעם א' בשבוע: (פו) הוא  
 לחם הפנים פעם אחת משבת לשבת תוכיח:  
 (פח) וכן תיוב"ע וכן פי' הרשב"ס: (פט) וכן פי'  
 רש"י, רשב"ס והרד"א: (ז) ולדעתו הכל אחד רק  
 במלות שונות, ופיין ברד"א שהבדיל בזה: (זז) פי'

מנחת יהודה

מקורי רש"י

עא) סמרא, ילקוט שס, פס"ז: עב) ירמיה מ"ט, י"ז:  
 עג) סמרא, ילקוט שס, פס"ו, מ"ז: עד) יש"י פ'  
 ס"ז: עה) סמרא, ילקוט שס, פס"ו, מ"ז: עז) י"ז:

מו) וכ"ח (ספרא) לרבות כל מסעדי לחם, ובפס"ו להביא כל  
 מסעד לחם כגון הפולין והערשין וכל מיני קסניות שהם סעד  
 ללחם: (מו) פי' נשבר ונופל כשאוחזין אותו וכן פי' רש"י  
 (ב"ק צ"ט ב') (פח) והרכב"נ פי' שהלחם הוא מרוב  
 הסובין והמורסן אשר בו לא יתדבק אבל יהיה גפרך בתנור, ולזה יצטרך לנשים ההם להשיב הלחם במשקל



בְּנִתְיֹכֶם תֹּאכְלוּ: לַוְהַשְׂמֵדָתִי אֶת־  
 בְּמִתְיֹכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמְנֵיכֶם  
 וְנָתַתִּי אֶת־פְּגְרֵיכֶם עַל־פְּגְרֵי  
 גְּדוּלֵיכֶם וְנָעַלְתָּה נַפְשֵׁי אֶתְכֶם:  
 לֹא וְנָתַתִּי אֶת־עֵרִיכֶם חֲרֵבָה  
 וְהִשְׁמֹתִי אֶת־מְקַדְשֵׁיכֶם וְלֹא

תִּיבְרוּן: ל וְאִישִׁי יֵת  
 בְּמִתְיֹכֶם וְאֶקְצֵן יֵת  
 חַמְנֵיכֶם וְאֶתֵן יֵת  
 פְּגְרֵיכֶם עַל פְּגְרֵי  
 טְעוֹתְכֶם וְיִרְחַק מִימֵי  
 יֵתְכֶם: לֹא וְאֶתֵן יֵת קְרוֹיְכֶם  
 חֲרֵבָה וְאֶצְדִּי יֵת  
 מְקַדְשֵׁיכֶם וְלֹא אֶקְבֵּל  
 בְּרַעְוֵא קוֹרְבָן כְּנִישְׁתְּכֶם:

רש"י

בלחם. הרי שבע פורעניות חרב מלור דבר שבר מטה לחם חוסר עלים פת נפולה מארה במעים. ונתתם אינה מן המנין היא החרב מט: (ל) במתיכם. מגדלים ובירניות: חמניכם. מין עבודת כוכבים שמעמידין על הגנות וע"ש שמעמידין בחמה קנויין חמנים עו: ונתתי את פגריכם. תפוחי רעב היו (ג) ומוליחין ירחתם מחיקם ומנשקים אותם וכרסו נבקעת ונפול עליה עו: ונעלה נפשי אתכם. זה סילוק שכינה עח: (לא) ונתתי את עריכם חרבה. יכול מחדס כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי חדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושכ נח עפ: והשמותי את

אבן עזרא  
 הזבחים (נב): ל חמניכם. מנורת חמה, בתים העשויים להשתחוות לשמש, והנו"ן נוסף כנו"ן נשים רחמניות (איבה ד, י) (נג) [שז]: פגריכם. גופותיכם כמו פגר מובם (ישעי' יד יט) (נד) [יז]: גלולים. שם ננאי לע"ז מנורת כאשר יבער הגלל (מ"א יד י) (נה) והטעם כי בהתחברם לבתי ע"ג שם תהרנו (לו) וישחיתו אויביכם צורת גלולים ואני לא אושיעכם: ונעלה נפשי אתכם. שתמור השכינה (לז) אז תחרבנה עריכם ונשמו המקדשים שלכם, והטעם בתחלה היו מקדשי (לה): לא ולא אריח בריח. והטעם כי כבוד השם מלא שמים וארץ, וכתוב על נח וירח ה' את ריח הניחוח (ברא' ח כא) והטעם שלא אקבל עולה אחרי בן סבס, ואחר שאמר עריכם ומקדשיכם, אמר את הארץ כל

מקדשיכם. יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לזבא טס פ) הרי שבע פורעניות אכילת צמר צגים וצנות השמדות צמות הרי שמים כריהת חמנים אין כאן פורעניות אלא ע"י השמדת הצירניות יפלו החמנים שבראשי הגנות ויכרתו ונתתי את פגריכם וגו' הרי שלש סילוק שכינה ארבע חרבן ערים שממון

יהל אור

קרני אור

שאלעניש אהכס יותר הרבה מאשר נזכרו עד הגה וכ"ז יהיה על חטאתיכם, בעבור מה שחטאתם לפני: (נב) שהיו זבחים טס לעכו"ם: (נג) שרשו חמם והנו"ן נוספת ונקראו כן לפי שטעו אותם עובדי השמש: (נד) ופי' כגוף נרמס בין הרוגיו: (נה) ופי' צואה, וכן בגללי צואת האדם (יח' ד יב): (לו) וכן פי' הרשע"ם: (לז) וכן פי' רש"י ז"ל: (לח) עת

[שז] וע"ז כתב רמב"ם ונראה דבריו כי הצמות יקומו עליהן הפסילים, ובחמנים יעברו לשמש, ורואים עוד לא יקומו אחרים וחמנים (ישעי' כו ט) ופניב האשרה היו עובדים לעכו"ם: [יז] לדעתי טס גוף מת פגר מלשון אשר פגרו ללכת אצלו (ש"א ל כא) שהיא הכטלה, וכן יומא דמכברי ביה רצנן, שהיו מצטלים ממדרש, וכן גוף האדם צמינו יעבור ויעמול וכשמת הוא פגר ובעל מכל

ששרתה טס הכבוד, ובהסתלק הכבוד נקרא מקדשיכם:

מקורי רש"י

מנחת יהודה

עו) ספרא קדושים: עז) כפרא, ילקוט טס, פס"ו: עח) ספרא, ילקוט טס, פס"ז: עט) ספרא ריש במקומי: פ) ספרא על בשרם וסיים בינתיים ונראה כזכוכית ורך מתוכו, וכן פי' רש"י (פנתר) ס"ג ב', שבת ל"ג א') ד"ה תפוח: (ס) ופי' הק"א שאפילו לעשות אותה כרך לעבור ממנה מסקים למקום לא יעברו בה: ולא

ולא

אֲדִית בְּרִית נִיחַחְכֶם : לֵב וְהִשְׁמֹתִי  
 אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשִׁמְמוֹ עָלֶיהָ  
 אֵינִיכֶם הַיְשָׁבִים בָּהּ : לֵב וְאֶתְכֶם  
 אֲזַרָה בַגּוֹיִם וְהִרִיקְתִּי אַחֲרֵיכֶם  
 חֶרֶב וְהִיתָה אֶרְצְכֶם שְׁמָמָה  
 וְעֵרִיכֶם יִהְיוּ חֶרְבָה : לֵב אִז תִּרְצָה  
 הָאָרֶץ אֶת־שִׁבְתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי

לֵב וְאֲצִדִּי אֲנָא ית אֲרֵעָא  
 וִי צִדּוֹן עָלָה בְּעֵלֵי  
 דְּבְבִיכּוֹן דִּיחֲבִין בָּהּ :  
 לֵב וְיִתְכּוֹן אֲבִדֵר בְּיַנִּי  
 עֲמִמִּיא וְאַנְרִי בְּתִרִיכּוֹן  
 דְּקִטְלִין בְּחֶרְבָא וְתִהִי  
 אֲרֵעֲכּוֹן צִדִּיא וְקִרְוִיכּוֹן  
 יִהְוִין חֶרְבָא : לֵב בְּכֵן תִּרְעִי  
 אֲרֵעָא ית שְׁמִיטָהָא כֹּל  
 יוֹמִין דְּצִדִּיאַת וְאַתּוֹן  
 בְּאֲרֵעַ בְּעֵלֵי דְּבְבִיכּוֹן  
 בְּכֵן תִּשְׁמִט אֲרֵעָא וְתִרְעִי  
 רִשִׁי

אבן עזרא

ארץ ישראל: לב ושממו עליה. כל כך  
 תהיה שממה שנים האויבים הדרים ישומו  
 עליה (נט) הסך ששש לכל הארץ (איכה  
 ב טו) (ק) [יח]: לב אורה. מבנין הכבד  
 הדנוש (קח) ולא די שתזרו, עד אשר אריק  
 אחריכם חרב (קג) ושעם אריק. פנדנה (קג):  
 והיתה ארצכם. דבק עם הפסוק הבא  
 אחיו (קד) והטעם כאשר תהיה ארצכם  
 שממה אז תרצה הארץ (קה), וזאת המלה  
 כמו תשלים (קו), וכן עד ירצה כשכיר יומו  
 (איוב יד) (קז) כי נרצה עונה (ישעי' ס  
 ב) (קח): לד שבתותיה. שמיטות ויובלים,  
 וכן כתוב עד רצתה הארץ את שבתותיה  
 (דה"ב לו בא) ושם פירשתיו (קט): השמה.  
 שם (קי) ומשקלי השמות משתנים (קי"א):

מקדש מן הגדולות ולא אריות קרצנות הרי  
 שבע: (לכ) והשמותי אני את הארץ.  
 זו מדה טובה לישראל שלא ימלאו האויבים  
 נחת רוח בארצכם שתהא שוממה מיושביה (כז) פא:  
 (לג) ואתכם אורה בגוים. זו מדה קשה  
 שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחר  
 רואים זה את זה ומתנחמים וישראל נזרו  
 כבמזרה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין  
 אחת מהן דבוקה בחברתה (נג) פב).  
 והריקתי. כשולף המרב מתרוקן הגדן (נד)  
 ומדרשו חרב הגשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר  
 כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור פג):  
 והיתה ארצכם שממה. שלא תמהרו לשוב  
 לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות  
 שבעה שאלה גולה מביתו ומכרמו  
 ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים  
 כך שנויה בת"כ פד): (לד) אז תרצה. תפיים

קרני אור

מלחכה ומעשה (שס): [יח] שרש שמש שלש הוראות לו,  
 השמיר והחריס, והפלא והשתאח על ההשזדה והחמה,  
 וקשאר בדר, כמו לחה משומם (קהלת ז עו) וכל שלש  
 הוראות חלש ראויות לכאן, חויביכם יחרימו וישמידו,  
 ואחרי החרימם עריכם יתפלאו הם בעצמם איך נהפכו  
 לגלים כלים, וגם הם יהיו סרים וזועפים בין עיי האבנים,  
 כיושב בדר אשר רוחו יימר עליו (סוחיל משה):

יהל אור  
 (נט) פי' יתפלאו עליה: (ק) הח' ז"ל הביא סיוס  
 הכתוב מן, ספקו עליך כפיס וגו' שרקו וינישו ראשם  
 וגו' הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ:  
 (קא) וכד"ק "והדגוש" ע"מ אכרך, והיה ראוי לכוא  
 אל"ף האיתן בשוא ופחה כמו אגלה וכל האל"ף בשוא  
 וסגול: (קב) ובכל מקום ש"תבואו יברגו  
 אחכם: (קג) כי הולאת המרב מתערה כמו הרקת  
 הכלי: (קד) יתרון הלא כבר אמר והשמותי אני את הארץ:  
 (קו) ופי' ישלים השכיר יומו: (קה) ופי' נשלים: (קט)  
 פירושו על ד"ה לא נמלא אללינו: (קי) מקאר  
 מבגין הפעל עם כנוי הכסתרות ואפס"י שאין הה"ה  
 במפיק: (קי"א) כי היה ראוי לנקד השי"ן בהירק כמו

מנחת יהודה

כז) ולא יוכלו לדור בארצכם כפני השמסון: (נג) וי"א  
 לשבתן של ישראל נזרו בכל המקומות שלא יאבדום  
 העכו"ם, ועיין (ע"ז י"ב) מעשה בקטיעא בר שלום:  
 (נד) רש"י ז"ל מישב לשון והריקותי, לפי שההרקה אינה אלא  
 לכלי לא לדבר היוצא מן הכלי כמו שמתקן רש"י ז"ל כל  
 לשון הרפה שבקרא וכמו שכתב באריק חרבי (שמות פ"ב  
 ט)

בקורי רש"י

שס: פא) ספרא, ילקוט שס פס"ו מדרש אגדה: פב) ספרא  
 ילקוט שס פס"ו מדרש אגדה: פג) ספרא ילקוט שס פס"ז  
 פד) ספרא ילקוט שס פס"ז:

הַשְּׁמָה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֱיֹבִיכֶם אִז  
 תֵּשְׁבַת הָאֶרֶץ וְהִרְצַת אֶת-  
 שַׁבְּתֹתֶיהָ: לֵה כָּל-יְמֵי הַשְּׁמָה  
 תֵּשְׁבַת אֶת אֲשֶׁר לֹא-שָׁבַתָה  
 בְּשַׁבְּתֹתֶיכֶם בְּשַׁבְּתֶיכֶם עָלֶיהָ:  
 לוֹ וְהִנְשֹׂאֲרִים בְּכֶם וְהִבֵּאתִי מֶרֶד:

ית שמיטה: לה כל  
 יומין דצדיאת תשמטית  
 די לא שמטת בשמיטון  
 כד הויתון יתבין עליה:  
 לודישתארון בכון ואעיל  
 תברא בלפהון בארעתא  
 דשנאיהון וירדוף יתהון  
 קי טר פא דשקיה  
 ויערקון כמערק מן קדם  
 דקטלין בחרבא ויפלו  
 רש"י

אבן עזרא

וטעם כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם.  
 שתהיה שמטה מכם, או תישבית ותמצא מנוחה  
 לסלאות שבתותיה (ק"ו): ליה וטעם כל ימי  
 השמה תשבת. מספר השנים שתשבות (ק"ג)  
 וביחזקאל מפורש (ק"ד) [יש]: לו והנשארם  
 בכם. בעבור שאמר והריקותי אחריכם חרב (קטו):  
 מרד. מפעלי הבפל (קטו) וכן בסועל ידיהם  
 שהיו צננים שהכעיסו ישראל צארלם לפני המקום ת' מאות ושלשים שנה. שלש מאות  
 ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים וצני יהודה הכעיסו  
 לפניו ארבעים שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירוסלים (ט) הוא שנאמר ביחזקאל  
 ואחת שכב על לך השמאלית וגו' וכלית את אלה וגו' ושכבת על לך הימנית ארבעים  
 יום ואחת את עון בית יהודה פו) וגבואה זו נאנורה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות  
 המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות לדקיהו הרי ארבעים ושש וא"ת שנות מנשה  
 חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתיים (ח)  
 כמו שנא' באגדת חלק פו) ושל חמון שתיים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדו לדקיהו לא  
 וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויוצלות שבהם (והם שש עשרה למאה י"ד  
 שמיטין וב' יוצלות) הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע לשלשים ושש שנה חמש שמיטות  
 הרי שבעים חסר אחת ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמיטה המשלמת לשבעים (כ"א)  
 ואותו יוצל שגלו שלא נגמר צעונם נחשב להם) ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים וכן  
 הוא אומר בדברי הימים עד רלחה הארץ את שבתותיה למלאות שבעים שנה פח):  
 (לו) והבאתי מרד. פחד ורד לצב מ"ס של מרד יסוד נופל הוא כמו מ"ס של מועד

את כעם המקום שכעס על שמתותיה (ה):  
 והרצת. למלך את שבתותיה (ו) פה):  
 (לה) כל ימי השמה. לשון העשות  
 (ומ"ס דגש במקום כפל שממה): את אשר  
 לא שבתה. שבעים שנה של גלות צבל  
 הן היו כנגד שבעים שנות השמיטה ויוצל  
 שהיו צננים שהכעיסו ישראל צארלם לפני המקום ת' מאות ושלשים שנה. שלש מאות  
 ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים וצני יהודה הכעיסו  
 לפניו ארבעים שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירוסלים (ט) הוא שנאמר ביחזקאל  
 ואחת שכב על לך השמאלית וגו' וכלית את אלה וגו' ושכבת על לך הימנית ארבעים  
 יום ואחת את עון בית יהודה פו) וגבואה זו נאנורה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות  
 המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות לדקיהו הרי ארבעים ושש וא"ת שנות מנשה  
 חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתיים (ח)  
 כמו שנא' באגדת חלק פו) ושל חמון שתיים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדו לדקיהו לא  
 וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויוצלות שבהם (והם שש עשרה למאה י"ד  
 שמיטין וב' יוצלות) הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע לשלשים ושש שנה חמש שמיטות  
 הרי שבעים חסר אחת ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמיטה המשלמת לשבעים (כ"א)  
 ואותו יוצל שגלו שלא נגמר צעונם נחשב להם) ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים וכן  
 הוא אומר בדברי הימים עד רלחה הארץ את שבתותיה למלאות שבעים שנה פח):  
 (לו) והבאתי מרד. פחד ורד לצב מ"ס של מרד יסוד נופל הוא כמו מ"ס של מועד

יהל אור

קרני אור

[יש] ביחזקאל ד' ה' מפורש, למספר ימים שלש מאות  
 ותשעים יום" פי' שנתן לו ימים צמספר כנגד השנים  
 שמתאו יום לשנה יום לשנה, ושני עונם היו שלש מאות  
 ותשעים שנה, ופרטי המשבון עיין רש"י ז"ל פס וביחזקאל,  
 ובד"ה ועיין פי' הגר"א בד"ה שם, מה שהעיר על פי'  
 רש"י ז"ל, ועיין סדר עולם ריש פ' כ"ו ובהערות ידילי רכב המ' השלם מ' גער ראלטנער שם:

והשימותי: (ק"ב) את אשר לא שבתה: (ק"ג) כנגד  
 השנים שבעלו שמיטות ויוצלים. (ק"ד) ביחז' ד' ה'  
 ועיין קרני אור: (קטו) יאמר והנשארם שלא שלטה  
 בהם החרב: (קטו) ושרשו רכך:  
 רש"י ז"ל, ועיין סדר עולם ריש פ' כ"ו ובהערות ידילי רכב המ' השלם מ' גער ראלטנער שם:

מקורי רש"י

מנחת יהודה

פ' (הזכרון): נכ) אף שחרצה הוא פועל עומד ככאן  
 הוא במקום פועל יוצא, ופי' תפיים: ט) נראה שאינו  
 מפרש נחרצת מלשון פיוס, כמו שפי' או תרצה, אלא  
 מלשון צתינה ופרעון מלשון אוסרם אסור להרצות מעות  
 כנגד נר חנוכה (הזכרון) בכ"י שבידי למלאת את שבתותיה, לא למלך את שבתותיה (שד"ל) ובז"ל הביא השני  
 צופחות: טו) ובזמנים חלוקים היו לא שנים רצופות זו אתר זו, ועיין סדר עולם פ' כ"ו ובפי' רש"י (יחז' ד' ה'  
 חבוקק ב' ג') מה שהאריך לבאר החשבון: נח) ובזכור לאברהם יש כאן הוספה בפי' רש"י, שנה דכתיב (מ"ב  
 כ"א

פה) עיין שבת ל"ג א': פו) יחז' ד' ו': פז) סנהד',  
 ק"ג א': פח) דכ"ב ל"ו כ"א, ושם כתוב, עד רלחה הארץ  
 את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה:  
 כנגד נר חנוכה (הזכרון) בכ"י שבידי למלאת את שבתותיה, לא למלך את שבתותיה (שד"ל) ובז"ל הביא השני  
 צופחות: טו) ובזמנים חלוקים היו לא שנים רצופות זו אתר זו, ועיין סדר עולם פ' כ"ו ובפי' רש"י (יחז' ד' ה'  
 חבוקק ב' ג') מה שהאריך לבאר החשבון: נח) ובזכור לאברהם יש כאן הוספה בפי' רש"י, שנה דכתיב (מ"ב  
 כ"א



בְּלִבְבְּכֶם בְּאַרְצֹת אֲבוֹתֵיכֶם וְרִדְדָה  
 אֶתֶם קוֹל עֲלֵיהֶם נִדְדָה וְנָסוּ מִנְּסֹתֵי  
 חֶרֶב וְנִפְּלוּ וְאִין רִדְדָה: לִזְכּוֹשְׁלוֹ אִישׁ  
 בְּאַחִיו כְּמִפְּנֵי חֶרֶב וְרִדְדָה אִין וְלֹא  
 תִּהְיֶה לָּכֶם תְּקוּמָה לְפָנַי אֲבוֹתֵיכֶם:  
 לֹא וְאַבְדֶּתֶם בְּגוֹיִם וְאֶכְלֶה אֶתְכֶם  
 אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם: לֹא וְהִנְשֵׂאֲרִים בְּכֶם  
 יִמְקוּ בְּעוֹנֵיכֶם בְּאַרְצֹת אֲבוֹתֵיכֶם וְאֶף

וְלִית דְּרִדְדָה: לִזְכּוֹשְׁלוֹ  
 גְּבַר בְּאַחוּהִי כְּמִקְדָּם  
 דְּקִטְלִין בְּחֶרֶב אֶף וְרִדְדָה  
 לִית וְלֹא תִהְיֶה כְּכֹן סִיעֵדָא  
 קָדָם בְּעַלְי דְּבִיכּוֹן:  
 לֹא וְתִיבְדוֹן בִּינֵי עַמֵּמֵי  
 וְתִנְמַר יִתְכּוֹן אֶרֶע בְּעַלְי  
 דְּבִיכּוֹן: לֹא וְדִישְׁתֵּאֲרוֹן  
 כְּכֹן יִתְמַסּוֹן בְּחֻבֵיהוֹן  
 בְּאַרְעָתָא בְּעַלְי דְּבִיכּוֹן  
 וְאֶף בְּחֻבֵי אֲבֹתָהוֹן  
 בְּיִשְׂרָאֵל דְּאַחִידִין בִּידֵיהוֹן

אבן עזרא

רש"י

ושל מוקש (נט) - ונסו מנסת חרב. כאלו  
 רודפים הורגים אותם: עלה נדף. שהרוח  
 דוחפו (ס) ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוליא  
 קול וכן תרגומו קל טרפא דסקיף (לשון  
 חצטה שדופות קדים פט) שקיפן קדום לשון  
 משקוף מקום חצטת הדלת) וכן תרגומו  
 של חבורה (צ) משקופי: (לז) וכשלו איש  
 באחיו. כשירלו לגוס יכסלו זה בזה כי  
 יבהלו לרוץ: כמפני חרב. כאלו בורחים  
 מלפני הורגים שיהא בלצבס פחד וכל שטה  
 סבורים שאדם רודפם (צא) ומדרשו (צב)  
 וכסלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה  
 כשתהיו פוזרים תהיו חבורים זה  
 מזה (סא) (צג): ואכלה אתכם. אלו המתים בגולה (צד):

(נהמיה ח ו) (קיו) סגורת ורך הלבב (דברי  
 כ ח) (קית) [כ] ויפחדו עד שירדפם קול  
 עלה נדף (קיע) והוא שם התאר מבנין נפעל (קכ)  
 ונו"ן השרש מובלע (קכא): לז איש באחיו.  
 שהוא אוהבו (קכב): הקומה. מבנין כבד  
 נוסף מנחי ע"ו בעבור התי"ו, וכן תרומה (קכג):  
 לח ואכלה אתכם. מנהג כל הגולים למקום  
 אחר בהשתנות האויר עליהם, והמים ימותו  
 רובם (קכד): לט והנשארים, מהנשארים (קכה):  
 ימקו בעונם. על משקל יסכו (יחו' א ט)  
 ושניהם מפעלי הכפל (קכו) סגורת המק בשור  
 (זכריה יד יב) מק יהיה (ישעי' ה כז) (קכז):  
 ואף בעוונות אבתם אתם ימקו. כמעם אבותינו  
 חטאו (איכה ה ו) (קכח). ובמגלת איכה  
 שכל ישראל ערצין זה לזה: (לח) ואבדהם בגוים.  
 כשתהיו פוזרים תהיו חבורים זה מזה (סא) (צג): ואכלה אתכם. אלו המתים בגולה (צד):

קרני אור

יהל אור

(קיו) כפלים כמזל ידיהם ששרשו עלל: (קיא) והמ"ס  
 לתיקון השם, וכן פי רש"י ו"ל מ"ס של מרד יסוד  
 נופל: (קיע) הגם שלא יהיה רודף כלל: (קכ) והוא  
 תאר העלה שהוא נידף ומקשקש ומשמיט קול ע"י העלה  
 כדגש הדל"ת כי הול"ל נדף: (קכב) ולאו דוקא אה  
 ממש: (קכג) כי שרשו קוס, והתי"ו נוסף כמו תרומה ששרשו רוס: (קכד) וזהו אמרו, ארץ אויביכם: (קכה) ולא  
 כל הנשארים וזה יורה באמרו אח"כ והתוודו, והבאתי אותם: (קכו) שרש מקק וסכב: (קכז) וצאורו  
 בלוי, רקבון, נמיסה, והפסד, וכתיב הרד"ק ז"ל בשרשיו, שכן בלשון חכמים מקק של פפרים שהוא  
 מה שרקב מהם: (קכה) וסיוס הכתוב ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו:

[כ] והרש"ס פי' שאינו סגורת ורך הלבב, כי המ"ס של  
 מרד עיקר, שהרי הניגון במ"ס כמו אהל, אכל, ואין  
 לי חצר כ"א בתלמוד כממך (מולין מס ב) ורנה"ו הסכים  
 להרש"ס, והמעמר הצדיק אח רש"י ז"ל והס' ז"ל, ועיין  
 האהר המכה עליו צפת הרוח: (קכא) נו"ן השרש מובלע  
 ממש: (קכג) כי שרשו קוס, והתי"ו נוסף כמו תרומה ששרשו רוס: (קכד) וזהו אמרו, ארץ אויביכם: (קכה) ולא  
 כל הנשארים וזה יורה באמרו אח"כ והתוודו, והבאתי אותם: (קכו) שרש מקק וסכב: (קכז) וצאורו  
 בלוי, רקבון, נמיסה, והפסד, וכתיב הרד"ק ז"ל בשרשיו, שכן בלשון חכמים מקק של פפרים שהוא  
 מה שרקב מהם: (קכה) וסיוס הכתוב ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(פס) צרא' מ"א כ"ג: (צ) שמות כ"א כ"ה: (צא) ספרא  
 ילקוט שם: (צב) ספרא. סנסד' כ"ז ב', שנועות ל"ט א',  
 ילקוט שם, פס"ז, מדרש אלגדה: (צג) עיין מכות כ"ד  
 א': (צד) תיוב"ע:

כ"א ג') ויעש אשרה כאשר עשה אחאב, ואחאב סלך  
 כ"ב שנה כמו שאמרו באגדת חלק"ן: (נט) כי סודך רכית  
 הלב הוא, ונפלה בו הכ"ם לתיקון השם, וכן כתב  
 הראב"ע: (ס) ר"ל נדף כמו נדף, והוא תאר לעלה, כלומר  
 עלה שהוא נדף ומקשקש, והוא סגורת כמין אשר תדפנו  
 רוח (תה' א' ד') כהנרוף עשן תנרוף (תה' ס"ח ג') וכולם  
 (רו"ה) בכ"י שבידי שהרוח הידפתו (עשה נדף כמו נהדף) (שר"ל): (סא) אבל לא אבדים לגמרי:

מחורגמין בלשון משקופי, ועיין פי' רש"י (שמות י"ב ו')  
 (רו"ה) בכ"י שבידי שהרוח הידפתו (עשה נדף כמו נהדף) (שר"ל): (סא) אבל לא אבדים לגמרי:  
 וכן

בְּעֹנֹת אֲבוֹתֵיכֶם יִמְקֹן מִן הַתְּוֹדוֹת  
 אֶת עֵוֹנֵם וְאֶת עֵוֹן אֲבוֹתֵם בְּמַעַלְמֵם  
 אֲשֶׁר מָעְלוּ בִּי וְאֶף אֲשֶׁר הִלְכוּ עִמִּי  
 בְּקִרְיִי: מֵאֵף אֲנִי אֵלֶיךָ עַמִּים בְּקִרְיִי  
 וְהִבֵּאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵיהֶם אוֹ  
 אֲזִיכְנֶנּוּ לְבָבָם הָעֵרֶל וְאֲזִי יִרְצוּ אֶת־  
 עֹנֵם: מִבְּזִכְרֹתֵי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקֹב  
 וְאֶף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶף אֶת־  
 בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזִכֹּר וְהֵאֲרֵץ אֲזִכֹּר:

יתמסון: ם וינדון  
 ית חוביהון וית חובי  
 אבהיהון פישקריהון  
 די שקרו קדמי ואף די  
 הליכו קדמי פקשיו:  
 מא אף אנא איסק עמהון  
 פקשיו ואעיה יתהון  
 בארע בעלי דבניהון או  
 בגין יתבר לביהון מפשא  
 ובגין ירעון ית חוביהון:  
 מִבְּזִכְרֹתֵי אֶת־קִיְמֵי דְעַם  
 יַעֲקֹב וְאֶף־יֵת קִיְמֵי דְעַם  
 יִצְחָק וְאֶף־יֵת קִיְמֵי דְעַם  
 אַבְרָהָם אֲנָא דְכִיר  
 וְאֶרְעָא אֲנָא דְכִיר:

רש"י

אבן עזרא

פירשתי (קכט): כו והתודו. סבנין התפעל:  
 במעלם אשר מעלו בי. אבותם: ואף אשר  
 הלכו עמי. אלה בניהם בקרי: מא אף אני.  
 בן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם אל ארץ  
 אויביהם עד שיכנע לבבם הערל (קל) ועוד  
 אפרשנו (קלח): והם ירצו את עונם. ישלימו  
 ויפרעו (קלז): מב וזכרתי את בריתי.  
 מושך עצמו ואחר עמו (קלג). וכן הוא וזכרתי  
 את בריתי את ברית יעקב (קלד) כמו והנבואה  
 עודד הנביא (דה"ב טו ח) שהוא כמו והנבואה

(לט) בעונת אבותם אתם. כשעונת  
 אבותם אתם כשאוחרים מעשה אבותיהם  
 בידיהם צה): ימקו. לשון המסה כמו  
 ימסו צו) וכמו המקנה בחוריהן צו) נמקו  
 חבורתי סב) צה): (מח) והבאתי אתם.  
 אני בעלמי אביאם זו מדה טובה  
 לישראל שלא יהיו חומרים הוחיל וגליו בן  
 העובדי כוכבים נעשה כמעשיהם אני איני  
 מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן

לתחת כנפי צט) שנאמר והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' מי אני וגו' אם לא ביד  
 חזקה וגו' ק): או אז יכנע. כמו או נודע כי שור נגח הוא קא) אם אז יכנע סג)  
 לא אולי שמא אז יכנע לבבם וגו': ואז ירצו את עונם. יכפרו על עונם ציסוריהם סד):  
 (מז) וזכרתי את בריתי יעקוב. בחמשה מקומות נכתב מלא ואלהיו חסר בחמשה  
 מקומות סה) יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו קב): וזכרתי  
 את בריתי יעקב. למה נמנו חמורית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו

יהל אור

פוקד שיהבר כ"א זכירה: (קל) יבאר שאין וי"ו  
 והבאתי וי"ו המוסיף: (קלח) למטה פ' מ"ד כי  
 מלת ואף דרך נחות: (קלז) עיין פ' לג):  
 (קלג) כי מלת בריתי ידוע והידוע לה יסמך:  
 (קלד) וכד"ק, וכן הוא וזכרתי את בריתי יעקב,

בנחת יהודה

סב) וכן פ' מנחם (מחברת מנחם) עיין המבאר שם:  
 סג) ופ' שאני בעצמי אביאם תחת כנפי אם יכנע לבבם  
 וע"ו העיר הרא"ם ו"ל, וכתב, שהמובן מזה אבל אם לא  
 יכנע לבבם לא אביאם תחת כנפי בעל כרחם, והוא הפך  
 המדרש הזה שהם אמרו שלא יהו ישראל אוסרים עי"ש:  
 סד) אין זה פ' המלות הללו אלא ששם, אבל פ' מלות ירצו את עונם הוא שיתפייסו מן עונם, ואין זה אלא כשיבואו  
 כפרה עליהם ע"י יסוריהן (רא"ם): סה) עיין ברא"ם שהביא המקובות מהמלאים והחסרים:

(קכט) שם פי' „זאת הרעה הבאה עלינו בעבור עונותינו  
 שהתחברו עם עונות אבותינו והם נמלטו ולא הנהנו  
 כטעם פוקד עון אבות על בנים (שמות כ, ה)“, והנה  
 דעתו שם, שטעם פוקד כמו חבור, וכפי' הקלר  
 (שמות שס) הזר מפ' זה, וכתב שם „ואין עעס  
 מקורי רש"י

צה) ספרא, ברכות ו', ח', סנהד' כ"ז ב': צו) שופ'  
 ע"ו י"ד: צו) זכריה ו"ד, י"ב: צח) מה' ל"ח ו':  
 צט) ספרא ילקוט שם, פס"ז: ק) ימ"ו כ' ל"ג: קא) שמות  
 כ"ח ל"ו: קב) הו"ל הביא המקור, ממדרש חסירות ויסירות:

סד) אין זה פ' המלות הללו אלא ששם, אבל פ' מלות ירצו את עונם הוא שיתפייסו מן עונם, ואין זה אלא כשיבואו  
 כפרה עליהם ע"י יסוריהן (רא"ם): סה) עיין ברא"ם שהביא המקובות מהמלאים והחסרים:

מג וְהָאָרֶץ תִּעֲזֹב מֵהֶם וְתִרְץ אֶת־  
 שִׁבְתֵּיהֶּם בְּהִשָּׁמָה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ  
 אֶת־עֹנָם יַעַן וּבִיעַן בְּמִשְׁפְּטֵי מֵאִסוֹ  
 וְאֶת־חֻקְתֵּי גְעֵלָה נִפְשָׁם: מִד וְאָף־  
 גַּם־זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבוֹתָהֶם  
 לֹא־מֵאֲסָתִים וְלֹא־גְעֵלָתִים לְכֻלָּתָם  
 דְּהֶפֶר בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי יְהוָה  
 אֱלֹהֵיהֶם: מֵה וּזְכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית  
 רְאֵשִׁים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אִתְּם

אבן עזרא

נבואת עודד הנביא (קלה) ראשיכם שבטיכם (דבר) כט ט) שהוא ראשיכם ראשי שבטיכם (קלה\*) ויאמר הנאון כי טעם להזכיר בתחלה יעקב בעבור היות שנותיו כולם בברית (קלו): מג והארץ תעזב מהם. טעמו אזכור גם הארץ שפרעה את השבתות ונעזבה מהם (קלו) [כא] גם אזכור שהם הרצו את עונם: יען וביען. האחד כנגד משפטי מאסו, והשני ובחקותי געלה נפשם (קלה) והבי"ת נוסף כבי"ת בראשונה (ברא' יג ד) (קלט): מד ואף גם זאת. לשון צחות, והאחד יספיק, וכל המקרא כך, ובן הרק אך במשה (במד' יב ב) המבלי אין קברים (שמות יד יא) (קמ): לא מאסתים. לכלותם. רק לימרם עד שיכנע לבם: געלותם. סרתי מהם, או בחלה נפשי מהם (קמא): להפר בריתי. שנשבעתי להם, ואף אם הם הפרו את בריתי, כי כן כתוב (קמב), אני לא אפיר את בריתי אתם כי אלהים אני: מה וזכרתי להם. לעולם (קמג): ברית קרני אור

מג וְאֶרְעָא תִּתְרַטִּישׁ  
 מְנַהוּן וְתִרְעִי יִת  
 שְׂמִיטָהּ בְּדַצְדִּיאֵת  
 מְנַהוּן וְאִינוּן יִרְעוּן יִת  
 חוּבִיהוּן לְוֹטִין חֲלָף בְּרַכּוּן  
 אִי תִי עֲלִיהוּן בְּדִיל  
 דְּבִדְיֵי קָצוּ וְיִת קִימִי  
 רְחֻקָת נִפְשָׁהוּן: מִד וְאָף־  
 בְּרַם בְּדָא בְּמַהוּיִהוּן  
 בְּאֶרְעַבְעֵלִי דְּבִבְיִהוּן לֹא  
 אֶרְטִישִׁינוּן וְלֹא אֶרְחִיקִינוּן  
 לְשִׁיצִיּוֹתָהוּן לְאִשְׁנָהּ  
 קִימִי עֲמַהוּן אֶרִי אֲנָא יי  
 אֶלְהֵהוּן: מֵה וּזְכַרְתִּי  
 לָהֶן קִים קְדָמָי דִּי

רש"י

כדאי הרי ילחק עמו ואם אינו כדאי הרי חברה עם סהוא כדאי ולמה לא נאמרה זכירה בילחק אלא אפרו של ילחק (נראה לפני) לצור ומונח על המזבח סה\*) (קג): (מג) יען וביען. גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו (סו): (מד) ואף גם זאת. ואף אפי' אני עושה עמהם זאת הפורעניות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: (מה) ברית כדאי הרי ילחק עמו ואם אינו כדאי הרי חברה עם סהוא כדאי ולמה לא נאמרה זכירה בילחק אלא אפרו של ילחק (נראה לפני) לצור ומונח על המזבח סה\*) (קג): (מג) יען וביען. גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו (סו): (מד) ואף גם זאת. ואף אפי' אני עושה עמהם זאת הפורעניות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: (מה) ברית קרני אור

יהל אור

זענינו עם, או וזכרתי את בריתי, את ברית יעקב, כמו והנבואה ונו': (קלה) ג"כ מטעם זה לפי שכל כה"א הידיעה והידוע לא יסמך: (קלה\*) הסר הסמוך ששנותיו כולם בברית (קלו) ושנות חברה לא היו כולם בברית רק כסוף שנותיו, וילחק אעפ"י מהרן פגע במקום ויחלוס חלוס של נבואה, ולא כן ילחק כי קודם נשא אשה והתעסקו עמו עבדי אבימלך על אודות המים: (קלו) ומלת מהם דבק עם העזב: (קלה) פי' והשני כנגד ובחקותי ונו': (קלט) פי' הכי"ת של זביען: (קמ) אך כן הוא דרך נהנה: (קמא) ביאור מלת בחלה, בזכריה (יא ה), וענינו מיאוס ותיפוצ: (קמב) למעלה (ס' סו), להפרכס את בריתי: (קמג) באמרו וזכרתי שהוא עכר המהופך

מקורי רש"י

קג) ספרא, ויק"ר פל"ו ס', ילקוט טס, מדרש אגדה, לפני: (סו) ובפי' רש"י כת"י סצאה בו תוספות לתלמיד אחד שאמר, ז"ל, ואני יוסף ב"ר שמעון אומר יען במשפטי מאסו וביען את חקותי געלה נפשם, וכן דרך כל הקריאה, כל מקום שאתה מוצא שמונתם של שני דברים זה אצל זה אתה מוצא בצדה פי' של שניהם על ראשון רישון ועל אחרון אחרון, כמו הרב לר' מלאה דם הודשנה מחלב (ישעיה ל"ד ו') ולא פי' מאיזה דם נתמלאה ומאיות חלב הודשנה, הילך פי' בצדו, מרם פרים ועתודים נתמלאה ומחלב כליות אילים הודשנה עכ"ל וכן דעת הרשב"ם בפ"א, אלא

מנחת יהודה

ספרא וזכרתי סו' מ"ג: [כא] וסד"ל פי' אינו דבק עם מהם אלא שיפור הכחוב, הארץ כשמהים בלא סס משאר נעזבת ולא תתישב עוד לעולם: ובאורו ראשיכם ראשי שבטיכם: (קלו) ושנות חברה לא היו כולם בברית רק כסוף שנותיו, וילחק אעפ"י מהרן פגע במקום ויחלוס חלוס של נבואה, ולא כן ילחק כי קודם נשא אשה והתעסקו עמו עבדי אבימלך על אודות המים: (קלו) ומלת מהם דבק עם העזב: (קלה) פי' והשני כנגד ובחקותי ונו': (קלט) פי' הכי"ת של זביען: (קמ) אך כן הוא דרך נהנה: (קמא) ביאור מלת בחלה, בזכריה (יא ה), וענינו מיאוס ותיפוצ: (קמב) למעלה (ס' סו), להפרכס את בריתי: (קמג) באמרו וזכרתי שהוא עכר המהופך



מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִיּוֹת  
 לָהֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי יְהוָה: מו אֵלֶּה  
 הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה אֲשֶׁר  
 נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר  
 סִינַי בְּיַד מֹשֶׁה: פ רבִיעִי שְׁשִׁי כִשְׁהֵן מְחֻבְרִין  
 כז ׀ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:  
 ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ  
 אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יִפְלֹא נֶדֶר בְּעַרְכְּךָ

אֶפְקִית יְהוֹן מֵאֶרְעָא  
 דְּמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמֵיָא  
 לְמַהוֹי לְהוֹן לְאֱלֹהֵא אֲנֵא  
 יי: מו אֶלִין קִימֵיָא וְדִינֵיָא  
 וְאֹרִייתָא דִּי יְהֵב יי בִּין  
 מִימְרֵיהּ וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל  
 בְּטוֹרָא דְּסִינַי בְּיַד  
 דְּמֹשֶׁה: ׀ וּמְלִירִי יי עִם  
 מִשְׁהָ לְמִימְרֵי: ב מְלִירִי עִם  
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִימְרֵי דְּהוֹן  
 גְּבַר אֲרִי יִפְרִישׁ נֶדֶר  
 בְּפֹרְסֵן נִפְשָׁתָא קִדָּם יי:

רש"י

ראשונים. של שבטים קד): (מו) והתורות.  
 אחת זכתה ואחת זעל פה מגיד שכולם  
 נתנו למשה מסיני קה): (ב) כי יפלא. יפריש  
 זפיו: בערכך נפישות. ליתן ערך נפשו  
 נכון בעיני: מן אלה החקים והמשפטים.  
 בהר סיני (קמו): אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל.  
 שנעשה המשכן והיה הכבוד באהל מועד לא עלה משה בהר סיני (קמח) גם הזכיר הפרשת  
 של הערכין בעבור שנאמרה בהר סיני, כי בן כתוב באחרונה (קמע) כי תחלת ספר וידבר ה' אל  
 משה במדבר סיני באהל מועד (קנ) בספר ויקרא (קנא): ב יפליא. יפריש ויבאר (א) [א]: בערכך  
 נפשת. הטעם שידור נדר לאמר, אם השם יעשה לי כך אפדה נפשי כדי ערכי, או ערך בני,  
 או ערך בהמה (ב) וכ"ף בערכך על דעת כל הסדקדקים נוסף, והטעם בערך (ג), וי"א כי הכ"ף  
 לנכח הכהן (ד) [ב] ויפריש בערכך הכהן (פ' יב) בערכך אתה, והה"א יקרא לו ה"א  
 הקריאה (ה) ואמר על הערכך שהיא מלה זרה (ו) כמו בתוך האהלי (יהושע ז כא) (ז).

אבן עזרא

ראשונים. זאת הברית הכרותה בסיני, וקרא  
 זה הדור ראשונים כנגד הבנים שונלו בארץ  
 אויביהם, וי"א על אבות העולם (קמד): וטעם  
 אשר הוצאתי אתם (קמה). אותם שנשבעתי  
 לאבותם להוציא בניהם מעבדות (קמו) והראשון  
 הם הכתובים בפ' וישמע, ואלה המשפטים ופרשת  
 רמו לברנת הר סיני, כי אחר  
 משה עלה משה בהר סיני (קמח) גם הזכיר הפרשת  
 משה במדבר סיני באהל מועד (קנ) בספר ויקרא (קנא): ב יפליא. יפריש ויבאר (א) [א]: בערכך  
 נפשת. הטעם שידור נדר לאמר, אם השם יעשה לי כך אפדה נפשי כדי ערכי, או ערך בני,  
 או ערך בהמה (ב) וכ"ף בערכך על דעת כל הסדקדקים נוסף, והטעם בערך (ג), וי"א כי הכ"ף  
 לנכח הכהן (ד) [ב] ויפריש בערכך הכהן (פ' יב) בערכך אתה, והה"א יקרא לו ה"א  
 הקריאה (ה) ואמר על הערכך שהיא מלה זרה (ו) כמו בתוך האהלי (יהושע ז כא) (ז).

יהל אור

לעתיד, ר"ל תמיד כל ימי עולם: (קמד) פי' על  
 ברית שכרת עם האבות: (קמה) אם נאמר שזה קאי  
 על האבות: (קמו) וכן פי' הרשב"ם ברית ראשונים  
 אשר למענם הוצאתי אותם: (קמז) פי' הכתובים באלו  
 הפרשיות: (קמח) ונוצר כולן באהל מועד: (קמט) (למטה כו לד) אלה המלות אשר לזה ה' את משה אל  
 בני ישראל בהר סיני וכד"ק, בעבור שלא אמרה בהר סיני, כי בן כתוב באחרונה, פי' מפני שהזכירה רק  
 באחרונה: (קנ) בזמלכר ה' ה' היתה באהל מועד: (קנא) ל"ל כתחלת ס' ויקרא שכתוב ג"כ באהל מועד:  
 (א) וכן פי' רש"י ז"ל, וכן פי' הרשב"ם שהגודר לריך לפרש באיזה הענין הוא נודר וכמה הוא נודר:  
 (ב) ולפ"ז יש לפרש כי יפליא מענין פלא, שידור הגודר כזר לו להשם שיעשה עמו פלא שיצילהו  
 מזרתו: (ג) וכן פי' רש"י ז"ל וכ"ה דעת אונקלוס שהכ' האחרונה הוא שרשית: (ד) והכ"ף לכנוי הנמלה ומדבר  
 הכתוב כנגד הכהן: (ה) וכד"ק ובמקח"מ, והה"א יקראנו ה"א הקריאה" פי' ה"א שבמלת הכהן הוא ה"א הקריאה:  
 (ו) באמרו (פ' כג) הערכך היא מלה זרה, כי ה"א הידיעה עם כנויים לא תוכל להתחבר: (ז) שהוא ג"כ ה"א

קרני אור

[א] זרנה"ו פי' שיפליג לנזור נדר זר ונפלא שהוא ערך  
 נפשות, כי מנכג הטורים שידור עולה  
 ושלמים או ממון לנדק הכית: [ב] וכן פי' הרד"ק שבכ"ף  
 הוא לנכח הכהן ואינו נוספת כאלו משבו רבים, ר"ל  
 (למטה כו לד) אלה המלות אשר לזה ה' את משה אל  
 בני ישראל בהר סיני וכד"ק, בעבור שלא אמרה בהר סיני, כי בן כתוב באחרונה, פי' מפני שהזכירה רק  
 באחרונה: (קנ) בזמלכר ה' ה' היתה באהל מועד: (קנא) ל"ל כתחלת ס' ויקרא שכתוב ג"כ באהל מועד:  
 (א) וכן פי' רש"י ז"ל, וכן פי' הרשב"ם שהגודר לריך לפרש באיזה הענין הוא נודר וכמה הוא נודר:  
 (ב) ולפ"ז יש לפרש כי יפליא מענין פלא, שידור הגודר כזר לו להשם שיעשה עמו פלא שיצילהו  
 מזרתו: (ג) וכן פי' רש"י ז"ל וכ"ה דעת אונקלוס שהכ' האחרונה הוא שרשית: (ד) והכ"ף לכנוי הנמלה ומדבר  
 הכתוב כנגד הכהן: (ה) וכד"ק ובמקח"מ, והה"א יקראנו ה"א הקריאה" פי' ה"א שבמלת הכהן הוא ה"א הקריאה:  
 (ו) באמרו (פ' כג) הערכך היא מלה זרה, כי ה"א הידיעה עם כנויים לא תוכל להתחבר: (ז) שהוא ג"כ ה"א

מקורי רש"י

פס"ז: קד) ספרא עיין ב"ר פל"ד ס', עכ"פ ויזכר זכמים,  
 מימרא דר"ל על ברית השבטים הקריב, ועיין במד"ר פי"ג  
 כ' ילקוט שס, מדרש אגדה, פס"ז: קה) ספרא, ילקוט  
 געלה גפשמ עכ"ל, ופ"ס אנו צריכין לפי' רש"י ז"ל ליישב הבי"ת של וביען, וכן בכל מקום שבא הלשון  
 הוה בסקרא כפול הראשון יען והשני ביען (רוו"ה):

מנחת יהודה

אלא שנשתבש בדפוס ונתבלבל הלשון, וצ"ל יען במשפטי  
 מאסו וביען את חקותי נעלה נפשמ, וכן פי' הרב הזקוני,  
 והם ירצו את עונם ויתפייסו מן העונש הבא עליהם ויודו  
 ויאמרו כל זאת באתנו יען במשפטי מאסו וביען את חקותי  
 וכן בכל מקום שבא הלשון

נִפְשֵׁת לַיהוָה: וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזֵּכֶר  
 מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן-שְׁשִׁים  
 שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹכְךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל  
 כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: וְאִם-נִקְבְּתָה  
 הוּא וְהָיָה עֲרֹכְךָ שְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל:  
 וְאִם מִבֶּן-חֲמִשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן-  
 עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזֵּכֶר  
 עֶשְׂרִים שֶׁקֶלִים וְלִנְקֻבָּה עֶשְׂרֵת  
 שֶׁקֶלִים: וְאִם מִבֶּן-חֲדָשׁ וְעַד בֶּן-  
 חֲמִשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֲרֹכְךָ הַזֵּכֶר

נ ויהי פורסגיה דדכרא  
 מבר עשרין שנין ועד בר  
 שתין שנין ויהי פורסגיה  
 חמשים סלעין דכסף  
 בסלעי קודשא: ו ואם  
 נוקבתא היא ויהי  
 פורסגיה תלתין סלעין:  
 ה ואם מבר חמש שנין  
 ועד בר עשרין שנין ויהי  
 פורסגיה דדכרא עשרין  
 סלעין ולנוקבתא עשר  
 סלעין: ו ואם מבר ירחא  
 ועד בר חמש שנין ויהי  
 פורסגיה דדכרא חמש  
 סלעין דכסף ולנוקבתא  
 פורסגיה תנת סלעין

רש"י

אבן עזרא

לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי א (א):  
 (ג) והיה ערכך וגו'. אין ערך זה לשון  
 דמים אלא צין שהוא יוקר צין שהוא זול  
 כפי שניו הוא הערך הקלוב עליו בפרשה  
 זו: ערכך. כמו ערך וכפל הכפ"ן לא  
 ידעתי מאיזה לשון הוא צ: (ה) ואם  
 מבן חמש שנים. לא שיהא הנודר קטן  
 שאין בדבריו קטן כלום אלא גדול שאמר  
 ערך קטן הזה שהוא צן חמש שנים עלי ב:

ולפי דעתי (ה) שהוא האהל שלי (ט) , ובן  
 הערכך (י) :שעם נפשות, כלל לאדם ולבהמה:  
 ג מבן עשרים שנה. החל משהיא נכנס  
 בפקודים (יא): בן ששים. זקן ודעת רבים  
 כי זו גזרת מלך, כי מבן חדש עד חמש  
 שנים יתן חמשה שקלים אילו עבר יום אחד  
 נוסף על חדש יתן חמשה שקלים, ולפי  
 דעת הנאון שיתן בכל שנה שקל עד חמש  
 שנים שלמות (יב), כי אמרו רבים שהם  
 ארבע כחלקי השנים (יג) ואחר בן תשע  
 עשרה שלמות, ואחר בן תשע וחמשים (יד)  
 לשוב אל המקום שהחל ממנו (טו) וחמשה עשר להשלמת חמש ושבעים (טז) בנגד הדי  
 החלקים (יז), ולפי האמת שכל אלה שלמות או יום אחד בשנה חשוב שנה (יח), ולא

יהל אור

הכתוב, ואם מבן חדש עד בן חמש שנים, הוא עד  
 ולא עד בכלל: (יד) וכן מבן חמש ועד בן עשרים,  
 המכוון תשע עשרה, וכן מבן עשרים ועד בן ששים  
 המכוון תשע וחמשים: (טו) פי' כי מבן ה' ועד שיגיע  
 לבן י"ט ואפילו שלימות לעולם לא יהיה ערכו יותר  
 מבן ה' וישוב למקום שהחל שהוא הערך הראשון,  
 וכן מבן עשרים עד ששים שנה: (טז) שהוא מבן  
 ששים ומעלה: (יז) עיין אות י"ג: (יח) או שהם  
 שלמות או יום אחד בשנה חשוב שנה ובהכנס בן י"ט  
 ויום אחד בשנת כ' חשוב שנה, ויהיה ערכו כמבן כ'  
 ומעלה, וכן בן כ"ט בשנת ס' ויהיה ערכו כמבן ס'

הידיעה עם כנוי: (ח) שאינה זרה: (ט) וכד"ק  
 ובמק"מ "שהיא" שפי' האהלי האוהל שלי: (י) כינוי  
 ערך שלך ואינס זרים: (יא) במד' א ג: (יב) ובהיות  
 הנערך בן שנה יתן א' שקל וכן שתי שנים שני שקלים  
 עד חמש שנים שלמות וכן פי' הקדוש הנשלמה השתרוק  
 ז"ל (מדרשי התורה): (יג) הערכים הם ארבעה, א' מבן  
 חדש ועד חמשה, ב' מבן חמשה ועד עשרים, ג' מבן  
 עשרים ועד ששים, ד' מבן ששים ומעלה, וכן הוא הלקי  
 שנות האדם, הינקות עד חמשה שנים, הילדות עד  
 עשרים, הבחורות עד ששים, והזקנה מששים ומעלה,  
 ודעתם שהפי' מן עד ולא עד בכלל, ומה שיאמר

מנחת יהודה

מקורי רש"י  
 (א) ספרא, ערכין כ', א' פס"ז: (ב) עיין ספרא

ברש"י כת"י שבידי כתוב ערך דבר שנפשו (לא  
 שנפשו) תלויה בו עלי, וכן צ"ל, והנה פי' בערך נפשות  
 כל נפש אדם במשמע בין נפשו (ערכו עלי) בין נפש אחרים (ערך פלוני עלי) ורש"י פי' ערך נפשו אין זה  
 מדויק (שד"ל): (ג) על כ"ף של בערך הראשון גדרש (ספרא ערכין ד' ב') אכל על הכפ"ן של בערך שנכתב  
 כאן

חמשה שקלים כסף וזקבה וזקבה  
שלשת שקלים כסף: ואם מבין  
שנים שנה ומעלה אם זכר והיה  
ערבך חמשה עשר שקל וזקבה  
עשרה שקלים: ואם ימך הוא  
מעריך והעמידו לפני הבהן  
והעריך אתו הבהן על פי אשר

דכסף: ואם מבר שתין  
שנין ולעילא אם דכורא  
ויהי פורסגיה חמש עמר  
סלעין וזנוקבתא עשר  
סלעין: ואם מספן הוא  
מפורסגיה ויקימגיה  
קדם פהנא ויפרוס יתיה  
פהנא על מימר דתדביק  
יד נדרא יפרסגיה

רשי

אבן עזרא

נמסוך רק על דברי הקבלה [ג], כי מה  
צורך לחלוק מבין חדש עד חמש, וחמש  
עד עשרים אחר שיתן לכל שנה שקל, ויש  
להשיב על דבר החדש (יט) והנה מי שהוא  
פחות מחדש ימים אין לו ערך, ואחר ששים  
שב לאחור (כ) ועוד מה יעשה אחר הששים  
שנה אם יתן כך תמיד (כא), וכל אלה  
שבושים, והכלל כי הוא גזרת הכתוב, כי  
אילו היה על דרך תוספת הזכר על הנקבה,  
הנה אחר ששים יוסף השלישית (כב) והנה  
מחמש עד עשרים יוסף החצי (כג) ומחדש  
ועד חמש, ומעשרים ועד ששים (כד) יוסף  
על החצי עשיריתו (כה): ח והעריך, שיושם  
הנערך במערכה אחת עם כך וכך (כה).  
וכמוהו אין ערוך אליך (תה' ס ו) (כו),  
ומלת העריך מהבנין הכבד הנוסף (כז),  
(למעלה כד ח) (כח): והעמידו, הכהן,  
כאילו אמר והעמידו הכהן לפני הבהן (כט) כאשר פירשתי

(ז) ואם מבין ששים שנה וגו'. כשמגיע  
לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש לפיכך  
האיש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו  
והאשה אינה פוחתת אלא שליש מערכה (ג)  
דאמרי אינשי סבא צביתא פחא צביתא (ד)  
סבתא צביתא סימא צביתא (ה) וסימא טבא  
צביתא (ו) (ג): (ח) ואם טך הוא. שאין ידו  
משגת ליתן הערך הזה: והעמידו. לנערך  
לפני הכהן (ז) ויעריכנו לפי השגת ידו של  
מעריך: על פי אשר תשיג. לפי מה  
שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר  
זכסת וכלי אומנות (ח) אם היה חמר משאיר  
ומלת העריך מהבנין הכבד הנוסף (כז).  
(למעלה כד ח) (כח): והעמידו. הכהן,  
כאילו אמר והעמידו הכהן לפני הבהן (כט) כאשר פירשתי

קרני אור

יהל אור

ומעלה: (יט) מדוע יתן בן חדש שקל שלם:  
בערך ששים עליו כן יסיק וענינו השווי והשווא  
וכן (כ) ופוחת מערכו: (כא) ט"ו שקלים מבין ששים  
בערך הכהן: [ג] עיין יכל אור חות י"ג ולעת סס'  
ומעלה, או יתן כל שנה שקל: (כב) עשרה נגד עשרה,  
ושלישית מלכר חמשה, ויחד הוא חמשה עשר,  
ולנקבה עשרה: (כג) עשרים נגד עשרה:  
(כד) זה קאי על ערך הנקבה  
שיוסף על החצי עשיריתו, כי מחדש ועד חמש  
לזכר חמשה, ולנקבה שלשה, ומחציתו שנים  
וחצי, נוסף ע"ז עשיריתו מערך הזכר  
שהוא חצי ויהיה ציח שלשה, וכן מעשרים  
ועד ששים לזכר' ולנקבה ל', החצי מן ל',  
כזה, והלק עשירי מן ל' חמשה, כיהד שלשים:  
(כה) פי' עם המעריך והנערך, כי לריך  
להעמיד הנערך ולהעריכו עפ"י אשר תשיג  
יד המעריך: (כו) ופי' השואה ודמיון:  
(כז) מבנין הפעיל: (כה) ששס פי' יסדירנו:  
(כט) כי

ומעלה: (יט) מדוע יתן בן חדש שקל שלם:  
בערך ששים עליו כן יסיק וענינו השווי והשווא  
וכן (כ) ופוחת מערכו: (כא) ט"ו שקלים מבין ששים  
בערך הכהן: [ג] עיין יכל אור חות י"ג ולעת סס'  
ומעלה, או יתן כל שנה שקל: (כב) עשרה נגד עשרה,  
ושלישית מלכר חמשה, ויחד הוא חמשה עשר,  
ולנקבה עשרה: (כג) עשרים נגד עשרה:  
(כד) זה קאי על ערך הנקבה  
שיוסף על החצי עשיריתו, כי מחדש ועד חמש  
לזכר חמשה, ולנקבה שלשה, ומחציתו שנים  
וחצי, נוסף ע"ז עשיריתו מערך הזכר  
שהוא חצי ויהיה ציח שלשה, וכן מעשרים  
ועד ששים לזכר' ולנקבה ל', החצי מן ל',  
כזה, והלק עשירי מן ל' חמשה, כיהד שלשים:  
(כה) פי' עם המעריך והנערך, כי לריך  
להעמיד הנערך ולהעריכו עפ"י אשר תשיג  
יד המעריך: (כו) ופי' השואה ודמיון:  
(כז) מבנין הפעיל: (כה) ששס פי' יסדירנו:  
(כט) כי

מנחת יהודה

מקורי רשי

כאן בכל הפרשה מתחב וכתב, לא ידעתי מאיזה לשון  
הוא: (ג) האיש אם בתחלה היה שוח חמשים עכשיו הוא  
שוח חמשה עשר, והאשה אינה יורדת אלא עד שליש בערכה,  
אם היתה שוח מתחלה שלשים, עכשיו היא  
שוח עשרה: (ד) פי' סח וסוקש, מלשון ספח יקוש (תה', צ"א, ג')  
ובילקום תרע"ז וכן בסס"ג הנוסח, פתתא'  
ובערכין י"ט רע"א פאחא, ופי' רגס"ה בוקש, ורש"י פי' שם  
שבר שאינו אלא למשא, ל"א, פתחא" גרסינן לשון  
ערום ועריה, דמתרגמינן לערום פחיה ואנכי לא מצאתי ביחז' ס"ו,  
על "ערום ועריה" שיתרגם כן, כ"א בישע"י כ',  
ב' עה"פ "ערום ויחף" שחרגם, פחיה ויחף": (ס) אוצר טוב,  
ומפכונני מסתרים (ישע"י ס"ח ג') תרגומו וסימא  
דמסטרין: (ז) ופי' רש"י (ערכין" שם) בפני שיכולה  
לפרוח ולעשות מלאכה בזקנותה, (פס"ו) שהאשה  
בזקנותה קרובה לאיש: (ז) וכן הוא דעת רז"ל (ספרא,  
ערכין ד' א') לענין האוסר ערך גוסס זה עלי ח"ל  
והעמיד, את ש"ל העמדת י"ל הערכה ואת שאין לו  
העמדה אין לו הערכה הרי יפרשו שיעמוד המעריך את  
העריך: (ח) ועיין (ב"ס קי"ד א') כדרך שמסדרין בערכין  
כך מסדרין בבע"ח, כלומר ששמין לו נכסיו וסניחין לו  
כדי חייו ונותנין השאר

ערכין כ' א': (ג) עיין מנחת יהודה:  
שוח חמשה עשר, והאשה אינה יורדת אלא עד שליש בערכה,  
אם היתה שוח מתחלה שלשים, עכשיו היא  
שוח עשרה: (ד) פי' סח וסוקש, מלשון ספח יקוש (תה', צ"א, ג')  
ובילקום תרע"ז וכן בסס"ג הנוסח, פתתא'  
ובערכין י"ט רע"א פאחא, ופי' רגס"ה בוקש, ורש"י פי' שם  
שבר שאינו אלא למשא, ל"א, פתחא" גרסינן לשון  
ערום ועריה, דמתרגמינן לערום פחיה ואנכי לא מצאתי ביחז' ס"ו,  
על "ערום ועריה" שיתרגם כן, כ"א בישע"י כ',  
ב' עה"פ "ערום ויחף" שחרגם, פחיה ויחף": (ס) אוצר טוב,  
ומפכונני מסתרים (ישע"י ס"ח ג') תרגומו וסימא  
דמסטרין: (ז) ופי' רש"י (ערכין" שם) בפני שיכולה  
לפרוח ולעשות מלאכה בזקנותה, (פס"ו) שהאשה  
בזקנותה קרובה לאיש: (ז) וכן הוא דעת רז"ל (ספרא,  
ערכין ד' א') לענין האוסר ערך גוסס זה עלי ח"ל  
והעמיד, את ש"ל העמדת י"ל הערכה ואת שאין לו  
העמדה אין לו הערכה הרי יפרשו שיעמוד המעריך את  
העריך: (ח) ועיין (ב"ס קי"ד א') כדרך שמסדרין בערכין  
כך מסדרין בבע"ח, כלומר ששמין לו נכסיו וסניחין לו  
כדי חייו ונותנין השאר



תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן: ס  
 וְאִם־בְּהִמָּה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה  
 קָרְבָן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ  
 לַיהוָה יִהְיֶה־קֹדֶשׁ: לֹא יִחְלִיפֵנוּ  
 וְלֹא־יִמִּיר אֶתֹּ טוֹב בְּרַע אֹי־בְרַע  
 בְּטוֹב וְאִם־הֵמֶר יִמִּיר בְּהִמָּה  
 בְּבִהְמָה וְהִי־הִוא וְהִוא־תִּמְוֶרְתּוּ יִהְיֶה־  
 קֹדֶשׁ: וְאִם כָּל־בְּהִמָּה טְמֵאָה  
 אֲשֶׁר לֹא־יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָן  
 לַיהוָה וְהֵעֵמִיד אֶת־הַבְּהִמָּה לְפָנַי  
 הַכֹּהֵן: יִבְהַעֲרֶיךָ הַכֹּהֵן אֶתָּה בֵּין  
 טוֹב וּבֵין רָע כְּפַעַר כֶּבֶד הַכֹּהֵן כִּן יִהְיֶה:  
 וְאִם־גָּאֵל יִגְאֲלֶנָּה וַיִּסַּף חֲמִישְׁתּוֹ  
 עַרְבֶ־כֶּבֶד: יִד וְאִישׁ כִּי־יִקְדֹּשׁ אֶת־

פִּהֲנָא: ט וְאִם בְּעִירָא דִּי  
 יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קֹרְבָנָא  
 קָדֶם יִּכְלֵ דִיתָן מִנִּיה  
 קָדֶם יִּהְיִ קֹדֶשׁא: יִלָּא  
 יִחְלִיפִינִיה וְלֹא יִעֲבִרִיתִיה  
 טֹב בְּבִישׁ אֹ אֹ בִישׁ בְּטֹב  
 וְאִם חֲלִפָא יִחְלִיף בְּעִירָא  
 בְּבִעִירָא וְיִהִי הִוא  
 וְחֲלֹפִיה יִהִי קֹדֶשׁא:  
 יִאִוֵּאם כָּל בְּעִירָא מִסְּאֲבָא  
 דִּי לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה  
 קֹרְבָנָא קָדֶם יִּכְלֵ וְיִקִּים  
 יִת בְּעִירָא קָדֶם פִּהֲנָא:  
 יִב וְיִפְרוּם פִּהֲנָא יִתָּה בֵּין  
 טֹב וּבֵין בִּישׁ כְּפֹרְסָן  
 פִּהֲנָא כִּן יִהִי: י וְאִם  
 מִפְּרָק יִפְרָקִינָה וַיִּסַּף  
 חֲמִישִׁיה עַל פֹּרְסָנִיה:  
 יִד וְיִגְבֵּר אֲרִי יִקְדֹּשׁ יִת  
 בִּיתִיה קֹדֶשׁא קָדֶם יִּכְלֵ  
 וְיִפְרָסִינִיה פִּהֲנָא בֵּין טֹב  
 וּבֵין בִּישׁ כְּמָא דִּיפְרוּם  
 יִתִּיה פִּהֲנָא כִּן יִקֹּם:

אבן עזרא

רש"י

ויצק על כף הכהן השמאלית (למעלה יד טו) (ל) לו חמורו (ט) : (ט) כל אשר יתן ממנו. ויהיה דרך צדוק, או יהיה והעמידו שיעמיד הנודר נפשו (לא) [ד] :

האבר (י) (ד) : (י) טוב ברע. חס בצעל מוס (יא) : או רע בטוב. וכ"ש טוב בטוב ורע ברע (ה) : (יא) ואם כל בהמה טמאה. בצעלת מוס הכחז מדבר שהיא טמאה להקרבה (י) ולמדך הכחז שאין קדשים חמימים יולאין לחולין צפדין חלאי ח"כ כמאמר (י) : (יב) כערכך הכהן כן יהיה. לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש (יד) : (יג) ואם גאל יגאלנה. בצעלים החמיר הכחז להוסיף חומש וכן במקדיש בית וכן

קרני אור

יהל אור

ל, כדעת ח"ל, שעד ועד בכלל עיין (ספרא ערכין יח א) : [ד] עיין הכו"ק מה שכתב ע"ז, ועיין המוכ"מ

מנחת יהודה השאר למלוה: ט) ודעת בעל הזכרון ששגגת סופרים היא שנתפשטה בכל ספרי רש"י ז"ל ושהנכון לומר ואם היה חסר אין משאיר לו חמורו, כלומר אעפ"י שמשאיר לו כלי אומנתו אין חמורו כלי אומנתו, וכן כתובה כל הפיסקים ז"ל ועי"ש מה שהאריך בזה: י) והוא דעת ר' סאיר נספרא, תמורה י"א כ' ואם הקדיש בר שהנשמה תלויה בו פשטה הקדושה בכל הבהמה, (ערכין ה' א') וכן באדם דבר שהנשמה תלויה בו נותן דמי כולו (ערכין כ', א') : (יא) וכיורי שגמל בה מוס אחר שהקדישה דלא ברשיעי עסקינן המקדישין בעלי מומין (הזכרון) : (יב) והם מהם העמים הקרובין לטובה, ושכאזי מחמת מוס: יג) ותמימים אינם נפדים כלל: יד) אבל בעלים הרוצים לפדות צריכים להוסיף חומש כמ"כ

מקורי רש"י

ככתוב לא הזכיר מי שיעמידו וחסר מלת הכהן: (ב) עיין ביאורי שם: (לא) ויהיה הפ"י מן והעמידו

ביתו קדש ליהוה והעריכו הכהן  
 בין טוב ובין רע באשר יעריך  
 אתו הכהן כן יקום: ויאם המקדיש  
 ינאל את ביתו ויסקף חמישית כסף  
 ערבה עליו והיה לו: חמישי שביעי כשהן  
 מחוברין זו ואם משדה אחוזתו יקדיש  
 איש ליהוה והיה ערבה לפי זרעו  
 זרע חמר שערים בחמשים שקל  
 כסף: ויאם שנת היבל יקדיש שדהו כערבה יקום:  
 ויאם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הכהן

זו ואם דאקדיש יפחק  
 ית ביתיה ויוסף חומש  
 כסף פורסגיה עלוהי ויהי  
 ליה: זו ואם מחקל  
 אחסנתיה יקדיש גבר  
 קדם י ויהי פורסגיה  
 לפום זרעיה בית זרע  
 פור שעורין בחמשין  
 סלעין דכסף: יו אם  
 משתא דיובלא יקדיש  
 חקליה פפורסגיה יקום:  
 יח ואם פתר יובלא יקדיש  
 חקליה ויחשב ליה פהנא

אבן עזרא

רש"י

יד בן יקום. כמו יעמוד (לג): זו ואם  
 משדה אחוזתו. שיירש עם ישראל (לג):  
 חמר שעורים. וכתוב כי עשרת הבתים חמר  
 (יחז' סה יד) (לד) ושם כתיב האופה והבת  
 (שם שם יא) (לה) והנה זרע איפת שעורים  
 בחמשה שקלים (לו). וזו גורת המלך בדמי  
 העבד (לז): יז אם משנת היובל. בעצם  
 השנה (לח) [ה]: יח ונגרע מערכך. מה  
 קדש אלא למנין שני היובל יח) שאם נגאלה הרי  
 טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות  
 המכורות וכשהיא יולאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם  
 זה המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו הפרטנו על סדר המקראות: (יז) אם משנת  
 היובל יקדיש וגו'. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה וזו זה לגאלה מיד יט):  
 כערך יקום. כערך הזה האמור יהיה חמשים כסף יתן כ): (יח) ואם אחר

במקדיש את השדה וכן בפדיון מעשר שני  
 הבעלים מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם טו) ח):  
 טז) והיה ערכך לפי זרעו. ולא כפי  
 שויה אחת שדה טובה ואחנה שדה רעה פדיון  
 הקדשן שוה טז) בית כור שעורים בחמשים  
 שקלים יז) ט) כך גורת הכתוב והוא שכל  
 לגאלה בתחלת היובל ואם זל לגאלה בחמלעו  
 כותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש  
 אלא למנין שני היובל יח) שאם נגאלה הרי  
 טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות  
 המכורות וכשהיא יולאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם  
 זה המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו הפרטנו על סדר המקראות: (יז) אם משנת  
 היובל יקדיש וגו'. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה וזו זה לגאלה מיד יט):  
 כערך יקום. כערך הזה האמור יהיה חמשים כסף יתן כ): (יח) ואם אחר

קרני אור

יהל אור

שיעמיד את עצמו: (לג) פי' כן יעמוד הערך: סי' ס"ג: [ה] וכ"ס (ספרא) דמקדיש שדה בשנת היובל  
 (לג) ה' ז' י' פרש איזה אחוזה והוא מה שירשו העם הדושה ונותן חמשים, דס"ל משנת היובל ושנת היובל  
 הישראלי: (לד) החמר הוא עשר איפות שהם שלשים סאה: (לה) שם כתוב "האיפה והבת תכן אחד יהיה"  
 רק האיפה מדת היבש והבת מדת הלח: (לו) כי זרע המר חמשים שקלים: (לז) שגור הכתוב שלשים  
 שקל אף אם שוה מאה, כן גורת הכתוב בשדה הן טובה או רעה: (לח) בעלם שנת היובל:

שיעמיד את עצמו: (לג) פי' כן יעמוד הערך: סי' ס"ג: [ה] וכ"ס (ספרא) דמקדיש שדה בשנת היובל  
 (לג) ה' ז' י' פרש איזה אחוזה והוא מה שירשו העם הדושה ונותן חמשים, דס"ל משנת היובל ושנת היובל  
 הישראלי: (לד) החמר הוא עשר איפות שהם שלשים סאה: (לה) שם כתוב "האיפה והבת תכן אחד יהיה"  
 רק האיפה מדת היבש והבת מדת הלח: (לו) כי זרע המר חמשים שקלים: (לז) שגור הכתוב שלשים  
 שקל אף אם שוה מאה, כן גורת הכתוב בשדה הן טובה או רעה: (לח) בעלם שנת היובל:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

ח) ספרא ערכין כ"ה ח' ילקוט תרע"ז פס"ז: ט) עיין כמש"כ אח"ז: טו) ולמעלה דבר בשאר כל אדם: טז) לפי  
 כמות הזרע שיובל לזרוע בה, דהיינו לפי גדלה לא לפי  
 שוויה: יז) כור הוא הבדה הגדולה, עשר איפות, שלשים סאה והמקום שיש בשבורו ע"ה אלף אמה שהיא כרבע,  
 מאתים ארבע ושבעים אמות על מאתים ארבע ושבעים אמות בקרוב הוא בית כור ועיין (הוס' יו"ט ריש פ"ו  
 דב"ב): יח) והנה שנת השמיטה עולה למנין אלו השנים, ואלו החמשים שקל כסף היה ערך ס"ט שנה ולזה יגיע  
 לכל שנה שקל ואחד פס"ט בשקל (רלב"ג): יט) מיד לאו דוקא, אלא בתוך שנה ראשונה, אפילו עברו כסת  
 חרשים, אינו מנרע כלום וצריך ליתן ג' סלעים, דאין מחשבין חרשים להקדש כבערכין כ"ד א' (הכוה"ק):  
 כ) תרנום יקום על משפט הערך, שיקיים הערך האמור בענין חמשים כסף:

ח) ספרא ערכין כ"ה ח' ילקוט תרע"ז פס"ז: ט) עיין כמש"כ אח"ז: טו) ולמעלה דבר בשאר כל אדם: טז) לפי  
 כמות הזרע שיובל לזרוע בה, דהיינו לפי גדלה לא לפי  
 שוויה: יז) כור הוא הבדה הגדולה, עשר איפות, שלשים סאה והמקום שיש בשבורו ע"ה אלף אמה שהיא כרבע,  
 מאתים ארבע ושבעים אמות על מאתים ארבע ושבעים אמות בקרוב הוא בית כור ועיין (הוס' יו"ט ריש פ"ו  
 דב"ב): יח) והנה שנת השמיטה עולה למנין אלו השנים, ואלו החמשים שקל כסף היה ערך ס"ט שנה ולזה יגיע  
 לכל שנה שקל ואחד פס"ט בשקל (רלב"ג): יט) מיד לאו דוקא, אלא בתוך שנה ראשונה, אפילו עברו כסת  
 חרשים, אינו מנרע כלום וצריך ליתן ג' סלעים, דאין מחשבין חרשים להקדש כבערכין כ"ד א' (הכוה"ק):  
 כ) תרנום יקום על משפט הערך, שיקיים הערך האמור בענין חמשים כסף:

את־הכֶּסֶף על־פִּי השָׁנִים הַנּוֹתֵרֹת  
 עַד שָׁנַת הַיָּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכָּךְ׃  
 יֵשׁ וְאִם־יָגַל יִגְאֵל אֶת־הַשְּׂדֵה  
 הַמִּקְדִּישׁ אֹתוֹ וַיִּסַּף חֲמִשִּׁית כֶּסֶף־  
 עֶרְכָּךְ עָלָיו וְקָם לוֹ׃ כִּי־אִם־לֹא יִגְאֵל  
 אֶת־הַשְּׂדֵה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשְּׂדֵה  
 לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגְאֵל עוֹד׃ כִּי וְהָיָה  
 הַשְּׂדֵה בְּצֵאתוֹ בַּיָּבֵל קָדֵשׁ לַיהוָה  
 כְּשֵׂדֵה הַחֵרֶם לִכְהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ׃

ית כספא על פומ שניא  
 דאשתארו עד שתא  
 דיובלא ויתמנע  
 מפורסניה׃ יֵשׁ וְאִם  
 מפרק יפרוק ית חקלא  
 דאקדיש יתיה ויוסף  
 חומש כסף פורסניה  
 עלוהי ויקום ליה׃ כִּי וְאִם  
 לא יפרוק ית חקלא וְאִם  
 זבין ית חקלא לגבר  
 אוחרן לא יתפרק עוד׃  
 כִּי וְהָיָה חקלא במפקיה  
 כיובלא קודשא קדם יי  
 פתקי חרמא לכהנא

רשי

אבן עזרא

היובל יקדיש. וכן אם הקדישה משנת  
 היובל ונשמה ציד גזר וזא זה לגאלה  
 אחר היובל (כא) י׃ וחשב לו הכהן את  
 הכסף על פי השנים הנותרות. כפי  
 חשבון. (כילד יא) הרי קלב דמיה של  
 ארבעים ותשע שנים חמשים שקל הרי שקל  
 לכל שנה ושקל יתר על כולן והשקל ארבעים  
 ושמונה פונדיון הרי סלע ופונדיון לשנה  
 אלא שחבר פונדיון אחד לכולן ואמרו  
 רבותינו יב) שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט כז) והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים  
 הנותרות עד שנת היובל׃ ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון ע)׃  
 (יט) ואם גאל יגאל, המקדיש אותו. יוסיף חומש על הקלבה הזאת כד)׃ (כ) ואם לא יגאל  
 את השדה. המקדיש יג)׃ ואם מכר. הגזר כה) יד)׃ את השדה לאיש אחר לא יגאל  
 עוד. לשון ציד המקדיש כו)׃ (כא) והיה השדה בצאתו ביובל. מיד הלוקחו מן הגזר כדרך  
 שאר שדות היולאות מיד לוקחיהם ביובל׃ קדש לה׃ לא שישב להקדש בדק הבית ליד הגזר  
 אלא כשדה החרם הנתון לכהנים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה שו) אף זו מחלק לכהנים

יהל אור

טעמא, שהוי"ו של "ואם", במקום או׃ (מג) וכן פי'  
 רש"י ועיין מנחת יהודה׃ (מד) וכאן ילא ג"כ ביובל  
 אך לא לבעלים׃ (מה) כמ"ס, כל חרם בישראל לך  
 יהיה (כמד' יח יד)׃ (מו) באמרו לכהן, ענינו לכהן

מקורי רשי

ערכין י"ד ח'׃ י) עיין ערכין כ"ד ב'׃ יא) עיין ערכין  
 טס׃ יב) ספרא בכורות נ', ח' פס"ז׃ יג) ערכין כ"ה,  
 ב' פס"ז׃ יד) ערכין טס פס"ז׃ טו) כמד' י"ח י"ד׃

שהלך אחר היובל (לט)׃ י"ט וי"ו ואם גאול  
 יגאל. כפ"ה רפה בלשון ישמעאל, והוא דבק  
 בטעם הפסוקים שהם למעלה (מ) כי הערך  
 עיקר אם יגאל השדה ואם לא יגאל (מא)׃  
 כ ואם מכר. טעמו או מכר (מב) ולא יובל  
 בעל שדה אחוזה שיגאלנו בעבור שמכרו  
 קודש לה' (מג)׃ כא בצאתו ביובל. הזכיר  
 הכתוב על דרך כל שדה כי ביובל יצא (מד)׃  
 כשדה החרם. שידר נדר להחרימו, גם הוא  
 לכהן (מה) והערך לכהן כי הוא סעריך (מו)׃

רבותינו יב) שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט כז) והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים  
 הנותרות עד שנת היובל׃ ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון ע)׃  
 (יט) ואם גאל יגאל, המקדיש אותו. יוסיף חומש על הקלבה הזאת כד)׃ (כ) ואם לא יגאל  
 את השדה. המקדיש יג)׃ ואם מכר. הגזר כה) יד)׃ את השדה לאיש אחר לא יגאל  
 עוד. לשון ציד המקדיש כו)׃ (כא) והיה השדה בצאתו ביובל. מיד הלוקחו מן הגזר כדרך  
 שאר שדות היולאות מיד לוקחיהם ביובל׃ קדש לה׃ לא שישב להקדש בדק הבית ליד הגזר  
 אלא כשדה החרם הנתון לכהנים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה שו) אף זו מחלק לכהנים

(לט) כמה שנים שהי' אחר היובל עד עת הקדישו׃ (מ) עס  
 והיה ערכך לפי זרעו׃ (מא) כי יגאל לפי הערך, ומלות  
 "ואם לא יגאל" הוא ראש פסוק כ'׃ (מב) ר"ל וי"ו  
 ואם, במקום או וכ"ה תוס' ערכין (כו א) ד"ה מאי

מנחת יהודה

כ) אין כוונתו לפרש לשון המקרא כן, רק דינא אשמעינן,  
 דגם כשהגאולה מרוחקת מן ההקדש, אינו נתן רק כפי  
 השנים שפן הגאולה עד יובל הבא (הכוה"ק)׃ ככ) הכרעה  
 לכל פלע, ופרוטרוט לשון פרומה, ופי' פרומות קטנות׃  
 כג) יגרע מהערך׃ כד) כלומר לא בלבד כשגואל משנת היובל בלי גרעון שמוסיף חומש, גם כשגואל אחר היובל ונתן על  
 פי השנים הנותרות כפי הדמים שהוא משלם, כן מוסיף החומש (רגח"ו)׃ כס) ולא הסקדיש הנזכר למעלה והוסיף  
 רש"י ז"ל סלת הגזר על אם מכר, לתודיע שתמוכר הוא הגזר, ואם לא נזכר ועיין ביאור שד"ל פה שהעיר ע"ז׃ כז) פי'  
 ביובל



ששי כב ואם את-שדה מקנתו אשר  
לא משדה אחוזתו יקדיש ליהוה:  
כג והשב-לו הכהן את מכסת  
הערבך עד שנת היבד ונתן את-  
הערבך ביום ההוא קדש ליהוה:  
כד בשנת היובל ישוב השדה  
לאשר קנהו מאתו לאשר-לו אחוזת  
הארץ: כה וכל-ערבך יהיה בשקל  
הקדש עשרים גרה יהיה השקל:  
כו אך-בכור אשר יבכר ליהוה  
בבהמה לא-יקדיש איש אתו אם-

תהי אחסנתיה: כב ואם  
ית חקל זבינהי די לא  
מחקל אחסנתיה יקדיש  
קדם יי: כג ויחשב ליה  
כהנא ית נסיב פורסניה  
עד שתא דיובלא ויתן  
ית פורסניה ביומא ההוא  
קודשא קדם יי: כד בשתא  
דיובלא יתוב חקלא  
לדובניה מגיה לדי ליה  
אחסנת ארעא: כה וכל  
פורסניה יהי בסלעי  
קודשא עשרין מעין יהי  
סלעא: כו בכרם בוכראדי  
יתבכר קדם יי בבעירא  
לא יקדיש גבר יתיה אם  
תור אם אימר דיי הוא:

אבן עזרא

רש"י

ואין צורך להיותו כהן גדול (מז): כג מכסת.  
כפו במכסת נפשות (שמות יב ד) (מט):  
כד לאשר קנהו מאתו. הוא הסוכר והוא  
ספורש לאשר לו אחוזת הארץ (מט): כו יבכר  
להי. נודע שהוא לשם (ג), וזאת המלה מהבנין

של אותו משמר שיום הכפורים של יובל  
פוגע טו מז): (כב) ואם את שדה  
מקנתו וגו'. חילוק יש בין שדה מקנה לשדה  
אחזה (יו) ששדה מקנה לא תחלק לכהנים  
ציובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד

היובל שהרי ציובל היחה עתידה ללאת נידו ולשוב לבעלים כו) לפיכך אם בא לגאלה יגאל  
בדמים הללו הקלוצים לשדה אחוזה ואם לא יגאל וימכרנה גזבר לאחר או אם לא יגאל כח) הוא  
בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדיש יח) ופן תחמר לאשר קנהו הלוקח  
הזה האחרון מאתו וזה הגזבר לכך הולך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושם חבות וזהו  
בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: (כה) וכל ערבך יהיה בשקל הקדש. כל ערבך  
שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש כט): עשרים גרה. עשרים מעות כך היו מתחלה יט)  
ולאחר מכאן הוסיפו שחמת וחמרו רבותינו שש מעה כסף דינר עשרים וחמבע מעות  
לסלע ל): (כו) לא יקדיש איש אותו. לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו לא) ב):

יהל אור

ו"ל חלק, והיא מפעלי הכפל ושרשו כסם: (מט) ולן  
פי' רש"י ו"ל לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישה: (ג) ולן

המעריך: (מז) והו"ל אמרו לאנשי משמרה שהלה שנת  
היובל להיות כשבת של משמרתה: (מח) ופי' שם הח'

מנחת יהודה

מקורי רש"י

ביובל, ועיין ערכין כ"ו א' ובספרא שם, ובהתורה"ם סי'  
צ"ט: כז) כי אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו: כה) עיין  
תוספת"ם (ערכין פ"ז ס"ח ד"ח אינה יוצאה) שכתב שראת  
נוסחא דוקנית כפי' רש"י שבתוספת שכתוב בה, וימכרנה  
גזבר לאחר, או אם יגאל הוא בשנת היובל, ועיין תוס'  
ז"ל לא יגאל" (ט) והוא כלל על כל הערכין  
שכולם יהיו בשקל הקדש: ל) המלע ד' דינרין, ודינר  
והרמב"ן פי', והנכון שיאמר אין צורך להקדיש אותו, כי

ערכין כ"ח ב' פס"ז: יז) ספרא, ועיין ערכין כ"ו  
א', וב', ועיין רש"י גיטין מ"ח א' ד"ה, שדס אחוזת,  
ועיין רש"י, ב"ב ע"ב ב': יח) ערכין כ"ו ב': יט) עיין  
בכורות כ', א': כ) עיין ערכין כ"ט א':  
(ערכין כ"ז ב') שלפניהם היתה הנוסח ברש"י כמו שהוא  
שקצבה התורה בשקלים, הן ערך נפשות והן ערך  
שש מעה, נמצא כ"ד מעות לסלע: לא) וכן פי' הרשב"ם,  
אם

שׁוֹר אִם-יִשֶׁה לַיהוָה הוּא: כֹּז וְאִם  
 בְּבַהֲמַה הַטְּמֵאָה וּפְדָה בְּעֶרְכָּךְ  
 וַיִּסַּף חֲמִשָּׁתוֹ עָלָיו וְאִם-לֹא יִגְאֹל  
 וְנִמְכַר בְּעֶרְכָּךְ: כח אֵךְ כָּל-חֵרֶם  
 אֲשֶׁר יִחְרַם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל-אֲשֶׁר-  
 לוֹ מֵאֲדָם וּבַהֲמַה וּמִשְׁדֵּה אֲחֻזָּתוֹ

וְאִם בְּבַעֲיָרָא מִסְּאֵבָא  
 וַיִּפְרוֹק בְּפּוֹרְסָנִיהּ וַיִּזְסַף  
 חוֹמְשִׁיהּ עָלָיו וְאִם לֹא  
 יִתְפָּרֵק וַיִּזְדַּבֵּן בְּפּוֹרְסָנִיהּ:  
 כח בְּרֵם כָּל חֲרָמָא דִּי  
 יִחְרִים גְּבַר קָדָם יִי מִכָּל  
 דִּי לִיהּ מֵאֲנָשָׁא וּבַעֲיָרָא  
 וּמִחֲקֵל אֲחִסְנָתִיהּ לֹא  
 יִזְדַּבֵּן וְלֹא יִתְפָּרֵק כָּל  
 חֲרָמָא קוּדְשִׁי קוּדְשִׁין הוּא

אבן עזרא

רש"י

שלא נקרא שם פועלו, ופירושו האומר אתן  
 הבכור לשם (נא) [ו]: כז ואם בבהמה  
 הטמאה ופדה בערכך. הבכור עם התוספת  
 חמישית בעבור שהקדישו (נב) גם יתן שה (נג),  
 כי בן כתוב אם לא יקדישונו (נד), ונמכר (נה),  
 ופטר חמור. בערך גם השה יתן (נו) ורבים  
 אומרים לא' בן (נז): כח מכל אשר לו.  
 שהוא ברשותו (נה): מאדם. כמו והחרפתי

(כז) ואם בבהמה הטמאה וגו'. אין המקרא  
 הזה מוסב על הזכור שאין לומר בזכור בהמה  
 טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי  
 אין פדיון פטור חמור אלא טלה והוא מחנה  
 לכהן ואינו להקדש אלא הכתוב מוסב על  
 ההקדש שהכתוב שלמעלה דיבר בפדיון בהמה  
 טהורה שהוממה וכאן דיבר בהקדיש בהמה

טמאה לבדק הבית לב) (כא): ופדה בערכך. כפי מה  
 שיעריכנה הכהן: ואם לא יגאל. על  
 ידי בעלים כב): ונמכר בערכך. לאחרים לג): (כח) אך כל חרם וגו'. נחלקו רבותינו  
 בדבר כג) יש אומרים סתם חרמים להקדש ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה כד)  
 בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה לכהן ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים: לא ימכר ולא  
 יגאל. אלא ינתן לכהן לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסתם חרמים  
 והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים שהכל מודים שחרמי כהנים  
 אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן לד) וחרמי גבוה נפדים לה): בר חרם קדש קדשים

קרני אור

יהל אור

בכלל, וכ"ה דעת רב (ערכין כד ח) אך לכמהילתו אין  
 לעשות כן, ואמרו שם, מנין שאין אדם רשאי להקדיש  
 שדכו בשנת היובל ואם הקדישה תהא מקודשת, ת"ל אם  
 משנת היובל יקדיש שדכו, וכתב החו"מ שדכו ממה  
 שלא אמר בבי"ת, ולאסור להקדיש שדכו בשנת היובל,  
 ולכן חפס משנת ללמד שאין לעשות כן לכמהילתו: [ו] עיין

אלא כשאר הקדש, ואם בא לגאלו יתן קרן וחומש: (נג) ואם הוא פטר חמור, אזי לבד הפדיון יתן גם  
 שה לכהן: (נד) אם לא הקדיש אותו כתוב ג"כ, ופטר חמור חסדה בשה: (נה) ואם נמכר לאחר: (נו) אם  
 הוא פטר חמור אזי יתן רק הערך בלי התוספת חומש וגם השה יתן לכהן, והנה דעת הח' ז"ל שהוא מוסב  
 על פטר חמור, וכן פי' המבאר לנחה"ש ועיין רמב"ן וברד"א מה שביארו בזה והב"י כתב שז"ל גם יתן  
 שה כי בן כתוב ופטר חמור (פי' תפדה בשה) אם לא יקדישונו (פי' אף אם לא הקדישו) והוא סוף דבור,  
 ואח"כ מתחיל הדבור "ונמכר בערך גם השה יתן (פי' ונמכר קאי ג"כ על הנקדש, שאם אחר לקחו  
 לריך דמיו לבדק הבית ושה לכהן ג"כ): (נז) והוא דעת חז"ל (ספרא) שאין המקרא הזה מוסב על  
 הזכור, וכן פי' רש"י ז"ל והרלב"ג, ועיין החו"מ סי' ק"ה שהאריך לכתוב הכתוב עפ"י דעת חז"ל,  
 וכן הכוה"ק האריך בזה, ופי' עפ"י דעת חז"ל: (נח) אפילו אינו שלו אך שהוא ברשותו, ומביא ראיה

פי' הרמב"ן ואין צורך להקדיש אותו, והרשב"ם  
 פי' כי הוא עלמו קדוש כבר לקרבן זכור,  
 ולא יקדישו לקרבן אחר: (נא) וע"ז אמר  
 הכתוב "לא יקדיש איש אוחזו" כי לא יהול עליו הקדש  
 לפי שהוא קדוש כבר מלידה ומבטן. (נב) אם  
 הקדיש זכור בהמה טמאה אינו קדוש בקדושת זכור  
 ואם הוא פטר חמור, אזי לבד הפדיון יתן גם  
 חסדה בשה: (נה) ואם נמכר לאחר: (נו) אם  
 הוא פטר חמור אזי יתן רק הערך בלי התוספת חומש וגם השה יתן לכהן, והנה דעת הח' ז"ל שהוא מוסב  
 על פטר חמור, וכן פי' המבאר לנחה"ש ועיין רמב"ן וברד"א מה שביארו בזה והב"י כתב שז"ל גם יתן  
 שה כי בן כתוב ופטר חמור (פי' תפדה בשה) אם לא יקדישונו (פי' אף אם לא הקדישו) והוא סוף דבור,  
 ואח"כ מתחיל הדבור "ונמכר בערך גם השה יתן (פי' ונמכר קאי ג"כ על הנקדש, שאם אחר לקחו  
 לריך דמיו לבדק הבית ושה לכהן ג"כ): (נז) והוא דעת חז"ל (ספרא) שאין המקרא הזה מוסב על  
 הזכור, וכן פי' רש"י ז"ל והרלב"ג, ועיין החו"מ סי' ק"ה שהאריך לכתוב הכתוב עפ"י דעת חז"ל,  
 וכן הכוה"ק האריך בזה, ופי' עפ"י דעת חז"ל: (נח) אפילו אינו שלו אך שהוא ברשותו, ומביא ראיה

מנחת יהודה

מקורי רש"י

אם הוא שור או שה לה' הוא מעצמו: (נב) עיין רמב"ן  
 ובנה"ש, וביהל אור: לג) אך האחרים לא יוסיפו החומש:  
 לד) ואחר שיבואו ליד כהן, הרי הן חולין נטורים לכל  
 דבריהם, ואם רוצה קינה אותן מן הכהן והרי הן כחולין טמא: (נס) ואז יצאו הנפדים לחולין:  
 פי'

(כא) מנחות ק"א ח': כב) ספרא: כג) ספרא ערכין  
 כ"ס ז' וכ"ט ח': כד) במד' י"ח י"ד:  
 וזו היא דעת חז"ל (ספרא) שאין המקרא הזה מוסב על  
 הזכור, וכן פי' רש"י ז"ל והרלב"ג, ועיין החו"מ סי' ק"ה שהאריך לכתוב הכתוב עפ"י דעת חז"ל,  
 וכן הכוה"ק האריך בזה, ופי' עפ"י דעת חז"ל: (נח) אפילו אינו שלו אך שהוא ברשותו, ומביא ראיה

לֹא יִמְכַר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קִדְשֵׁי־  
 קִדְשֵׁים הוּא לַיהוָה: שְׂבִיעֵי כֶּט כָּל־  
 חֵרֶם אֲשֶׁר יִחַרֵם מִן־הָאָדָם לֹא  
 יִפְדֶּה מוֹת יוֹמָת: ל וְכָל־מַעֲשֵׂי  
 הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרֵי הָעֵץ  
 לַיהוָה הוּא קִדְשׁ לַיהוָה: לֹא וְאִם־  
 גָּאֵל יִגָּאֵל אִישׁ מִמַּעֲשֵׂיו חֲמִשִּׁיתוֹ  
 יִסֹּף עָלָיו: מִפְּטִיר לֵב וְכָל־מַעֲשֵׂי בָקָר

קדם יי: כט כל חרמא די  
 יתחרם מן אנשא לא  
 יתפרק אתקטלא  
 יתקטל: ל וכל מעשרא  
 דארעא מזרעא דארעא  
 מפרי איגנא די הוא  
 קודשא קדם יי: לא ואם  
 ספרק יפרוק גבר  
 ממעשרה חמשה יסף  
 עלוהי: לב וכל מעשר  
 תורין ועץ כל דיעבר  
 תחות חמרא עשיראה

אבן עזרא

רש"י

את עריהם (בסד' כא ב): כט יומת, ומלת  
 יחרם מהבנין שלא נקרא שם פועלו (נס)  
 כמו יעמד חי (למעלה טז י) (ס): לב תחת  
 השבט. שבט הרועה (סא), והנה הנבחר  
 הוא האחד והעשירי שוה כמו זה (סב) רק  
 העשירי יגאלנו (סג) ואין כן הבכור, והנה  
 יתן הבכור והעשירי בבהמה, ובזרע הארץ  
 שהיא התבואה הבכורים והמעשר (סד):

הוא לה'. האומר סתם חרמים לצדק הבית  
 מביא ראיה מכאן והאומר סתם חרמים לכהנים  
 מפרש כל חרם קדש קדשים הוא לה' ללמד  
 שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל  
 קדשים קלים ונותן לכהן כמו ששנינו במסכת  
 ערכין בה) אם נדר נותן דמיהן לו) ואם  
 נדבה נותן את טובתה לו): מאדם. כגון

שהחרים עצדיו ושפחותיו הכנענים לה) בו): (כט) כל חרם אשר יחרם וגו'. היולל  
 ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום בו): מות יומת. הרי הולך למות  
 לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך לו): (ל) וכל מעשר הארץ. במעשר שני  
 הכתוב מדבר מ): מזרע הארץ. דגן: מפרי העץ. תירוש זית (מא): לה'  
 הוא קנאו ה' ומשלחנו לזה לך לעלות ולאכול בירושלים כדא' כמו שנא' ואכלת לפני  
 ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך כט) וגו': (לא) ממעשרו. ולא ממעשר מצורו הפודה

קדני אור

יהל אור

יהל אור ומ"ש (דברי' טו יט) כל הבכור אשר יולד בנקוד  
 ונצאנו תקדים לה' חלוק, שמתר עם מ"ש כאן לא יקדים,  
 עיין (ספרת) דעת ר"י, ודעה ר"ע כדעת קבמים (ערכין  
 כט א) ש"ש תקדים לה' היינו אף שהבכור קדוש מעצמו

מן והחרמתי את עריהם: (נט) מן ההפעל: (ס) עיין  
 ביאורי שם: (סא) שהוא אוחזו תמיד ואז"ל (בכורות  
 גה ב) שמלוא למנותן בשבט: (סב) פי' האחד הוא  
 פטר רחם, וכן הביכורים פרי הראשון והוא שוה  
 ובמעלה אחת עם העשירי, וכד"ק, והנה הנבחר האחד  
 אותו בהוספת חמישיתו: (סד) כש"כ ראשית בכורי אדמתך (שמות כג יט) ראשית דגנך (דברי' יח ד)  
 ואמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך (שם יד כב):

מנחת יהודה

מקורי רש"י

לו) פי' אם נדר הן דאמר הרי עלי עולה והפריש בהמה  
 לנדרו ואח"כ יחרימה הואיל והוא חייב באחריותה,  
 וצריך ליתן דמי שווה לכחן, ואת הבהמה יקריב לנדרו:  
 לו) ואם נדבה היא דאינו חייב באחריותה נותן את טובתה  
 להקריב דודן לקוט וכאותו דמים יתן זה שוה היא טובת הנאה שיש לו בה: (לח) ועבריו ושפחותיו העכרים אין אדם  
 סקדיש, לפי שאין גופן קנוי: (לט) ורבותינו נחלקו בדבר יש מהם דורשים כן ויש מהם אומרים שהוא אזהרה לחייבי  
 מיתות שאין לוקחין מהם כפר לפסול עיין רמב"ן: (מ) מדכתיב, "לה' הוא קדש לה'", ולא אמר בלשון קצרה "קדש  
 לה' הוא", אבל במאמר לה' הוא, מפרש דלאו במעשר משתש, כי אין זה לה', רק ניתן ללויים, אמנם  
 מעשר שני הוא הנקרא לה' הוא, שהבעלים אוכלים אותה בירושלים לפני ה' (הכנה"ק): (מא) זהו דעתו (ברכות  
 לו א') שחזרה לא חייבה לעשר אלא דגן תירוש ויצור, וכ"ד הראב"ד אמנם להרמב"ם פ"ב סתרוכות

דף כ"ס ב': בו) ערכין כ"ח א' פס"ז: בו) ספרת  
 ערכין ו' ב' בתובת ל"ז ב' ילקוט תרע"ט פס"ז: כח) עיין  
 קדושין נ"ד ב': כט) דברי' י"ד כ"ג:



יְהִי קֹדֶשׁ קָדֶם יי: לֹג לָא  
 יִבְקֹר בֵּין טַב לְבִישׁ וְלָא  
 יִחְלַפְנָה וְאִם חֲלַפְנָה  
 יִחְלַפְנָה וַיְהִי הוּא וְחֲלֻפָּה  
 יְהִי קוֹדֶשׁ לָא יִתְפָּרֵק:  
 לִי אֲלֵיךְ פְּקוּדֵי־אֵל לִי פְקִיד  
 יי ית מִשָּׁה לְפָת בְּנֵי

וְצִאן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט  
 הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַיהוָה: לֹג לָא  
 יִבְקֹר בֵּין טוֹב לְרַע וְלֹא יִמְרְנוּ וְאִם  
 הָמֹר יִמְרְנוּ וְהָיָה הוּא וְתַמּוּרְתוֹ  
 יִהְיֶה קֹדֶשׁ לָא יִנָּאֵל: לִי אֶקְדָּה  
 הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה

אבן עזרא

רשי

מפסר של חבירו אין מוסיף חומש מצ' פ'  
 ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל  
 מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו  
 שנאמר ונתתה בכסף וגו' לא: (לז) תחת  
 השבט. כשבא לעשר מוליאן צפתת זה  
 אחר זה מג' והעשירי מכה בשבט לבוט  
 בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר מד' לב'  
 כן עושה לטלאים ועגלים של כל שנה ושנה מה: יהיה קדיש. ליקרב למוצת  
 דמו ואימוריו והבשר נאכל לבעלים לג' שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא  
 מלינו שיהא צדקו ניתן לכהנים: (לג) לא יבקר וגו'. לפי שנאמר כל מבחר נדריכם לד'  
 יכול יהא צורך ומוליא את היפה ת"ל לא יבקר בין טוב לרע בין הם בין בעל מוס חלה עליו  
 קדושה ולא שיקרב בעל מוס חלה שיאכל בתורת מעשר ואסור ליגזו וליעבד מו):

לג יבקר. כמו יבדיל (סה), וכבר פירשתי  
 שהסלה סגורת בקר (סו): ל"ד בהר סיני.  
 פירשתי בפרשה הזאת, ומי שיש לו לב  
 להבין סוד העולם אז ידע סוד הבכור  
 והעשירי (סו), והנה אברהם נתן המעשר גם  
 כן יעקב אבינו עליו השלום, ועוד אנלה קצת  
 הסוד בזכרו מעשר שני (סה) אם יעזרני אחד  
 ואין לו שני [ז]: חסלת ספר ויקרא

חסלת ספר ויקרא

קרני אור

יהל אור

(סה) וכן פי' הח' ז"ל (למעלה יג לו) וקרוב  
 מלשון הבדלה: (סו) עיין צפי' הח' ז"ל (ברא' א ה)  
 שפי' בקר הפך ערב שיוכל אדם לבקר בינות הנורות,  
 וכן פי' בס' מאזנים ובקר הפך ערב מן לא יבקר  
 בין טוב לרע (כחן): (סו) כי על דעת הקדמונים  
 הגלגלים עשרה המה במספר ושמותם מלמטה למעלה,  
 הגלגל הראשון לבנה, ולמעלה כוכב (מערקור) נוגה  
 (ווענוס) חמה, מאדים (מארס) זרק (יופיטר) שבתאי  
 (זאטורן) גלגל המולית (סהיר קרייו) אשר בו הכוכבים  
 הקיימים (פיקס שטערנע) גלגל היומי המקיף את כל  
 הגלגלים מתורח אל מערב בכל יום תמיד, והעשירי קדש והוא גלגל השכל: (סה) נדברים יד כב עיין  
 ביאורי שם:

מצוה להקדישו צפה: [ז] זה רצונו באמרו סוד העולם,  
 ככונה כי העולם לא נברא חלה לדעת האדם גדולת השם  
 מתוך מעשיו ולא יתן שבת הראוי לו, וזכו שאמר יהי  
 כבוד וכו', ככונה כי כבוד השם הוא שבתו שמצדיק אותו,  
 ואינו רק מסיבת עולמו, מתוך ראות בני אדם מעשיו  
 שהמים בכל עת, משבחין אותו, ומפני זה תיקטו ה"ל  
 שיבך האדם במה שכתב מן הטובים, ואם לא צדק מעל  
 וכפר בעיקר, ובצבור כי השבת אינו דומה לו, כי אינו  
 ממינו, ש"כ המשילו ככתר לצוראו, ועל שכתב הוא  
 נכבד ומשולט, עד שאין כמותו במעלה, ש"כ נמשל הכבוד  
 הגלגלים מתורח אל מערב בכל יום תמיד, והעשירי קדש והוא גלגל השכל: (סה) נדברים יד כב עיין  
 ביאורי שם:

מנחת יהודה

סקורי רשי

ל) קדושן פ"ד א', ירושלמי מפסר שני פ"ד כ"ג, תוספתא  
 דמעשר שני פ"ד: לא) דברי י"ד כ"ג: לב) עיין בכורוס  
 כ"ט א': דג) עיין דברים ל"ז א', ל"ז ב', מולין קל"ו ב'  
 ועיין ד"ט שם: לד) דברי י"ג י"א:

דגן הירוש ויצהר לאו דוקא, אלא ח"ה כל דמי להו,  
 שהוא מאכל אדם, ויש לו בעלים תחילו מן הארץ,  
 ובהנם השוה כאן הרא"ם דעת רש"י להרמב"ם (שם):  
 טג) וכן האשה פסודה פתוספת חומש: טג) עיין  
 (בכורות ג"ח ב') ביצר עושה כונסן לדיר אמותיהן כחוק  
 חזן כבפנים, ונועות ויצאות לקראת אמן, וזן נועות שישמעו המלאים קולם ויצאו מן הדיר לקראתם:  
 טד) ואין מעשרין אלא משנה זו: טס) לפי שאין מצוה זו נוהגת אלא בבקר וצאן בלבד שנאמר מעשר בקר וצאן:  
 טו) אפילו אם היה העשירי בעל מום או כחוש אין ראוי להסתין שיעבור תמים או שסן ויקדשנו, אלא העשירי  
 בעצמו יהיה קדש, היה בע"מ או תמים, כחוש או שסן (רלב"ג):

יִשְׂרָאֵל בְּטוֹרָא דְסִינַי : אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי : חֹזֶק חֹזֶק

ע"ח פסוקים. עז"ח סימן: ומפטירין ה' עזי ומעזי בירמיה סימן ט"ז:

סכום פסוקי לספר ויקרא שמנה מאות והמס' והשטה נטף סימן: והליו והנוגע בבשר הוב: ופרשיותיו עשרה בא גר סימן: וסדריו כ"ג וכתורתו יהגה יומם ולילה סימן: ופרקיו כ"ו ואהיה עמך ואצרכך סימן: מנין הפתוחות שהים וחמשים והסתומות ששה וארבעים הכל שמנה ותשעים פרישיות דודי צח ולדוס סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה

אין בספר ויקרא מאותיות רבתי כ"ח שהים. והס הוי"ו של גהון לכל הולך על גהון בפרשת שמיני. והגים"ל של והתגלח בפרשת תזריע. ומאותיות הזעירות גם הם שהים בספרא. והס אל"ף של ויקרא דריש ספרא. והמ"ם של היא העולה על בוקדה. ומאותיות הנקודות אין גם אהת מהם בספרא. ויש סופרין שכותבין רבתא הלמ"ד של והלמ"א ואין דעת הדייקנים נוטה מהם:

קרני אור

הגדול לכתר, וזכו הבכור והעשירי כן, בעת שיקריבם לכסס ית', אז מודה כי הוא המהווסו, ומסנתו נחגלה, ולא כדעת כת הכוזבת החומרים, עזב ד' את הארץ, והבדקם על שהיו אנשים בימיו כופרים בזה על כן הקריב מעשר מכל ובירך, ואמר לו שם, ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ, כי הודם והורה שבכח השם, הגלגלים ימתייעים, ימתייעים יתקיים העילם והוזה. והנה

השם בראו. וכן יעקב בשבנה מונח קראו בית אל, ובהק"צ משנתו ויזק עליהם שמן להכירה בשוכו, להקריב קרבן, וכ"ו להודיע כי יש חלקים בארץ, ולא ראוי להקריב כמעשר והבכור לתת לו כבוד ולהללו בשבח הראוי, שיהא נכון לבוא אל בית השם שהוא ציור לבני, לא ציור דמיוני הנאמר עליו קרוב אהת בפייהם וגו' (ירמיה יב, ב) (ה"ו ו' כספי):

